# Digitales Brandenburg

**hosted by Universitätsbibliothek Potsdam**


## Sefer ha-kuzari


**Yehudah <ha-Leṿi>**
**יהודה בן שמואל, הלוי**



**Warschau, 1866**


מאמר שלישי


**urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9945**



Visual Library

# מאמר שלישי

א) אמר החבר מנהג העובד אצלנו, [1] איננו נגזר מן העולם, שלא יהיה למשא עליו, וימאס החיים שהם מטובות הבורא, וזוכר טובתו עליו בהם; כמו שנאמר את מספר ימיך אמלא (שמות כג כו.), והארכת ימים (דברי' כב. ז), אבל אוהב העולם ואריכות הימים; מפני שהוא מקנה אותו העולם הבא. וכל אשר יוסיף טובה, יעלה מדרגה לעולם הבא. [2] אך הוא מתאוה זה, אלו היה מגיע למדרגת חנוך, שנאמר בו ויתהלך חנוך את האלקים (בראשית ה. כד), או למדרגת אליהו זכור לטוב, ולהפנות עד שיתיחד לחברת המלאכים, ולא יהיה משתומם ביחידות ובבדידות, אבל הם [3] צותו (א); וישתומם במלא עם, מפני שנעדר ממנו עניני העולם השפל, ונתוסף עמו ראית (ב) מלכות שמים, (ג) אשר לא יהיה צריך עמה למאכל ולמשתה, ולכמו אלה תהיה ראויה הבדידות השלמה. אך מתאוים המות, מפני שהגיעו התכלית אשר אין אחריה מדרגה שיקוו תוספתה, ולחכמים המתפלספים אהבה בבדידות כדי שתזדככנה מחשבותם [4], לילד מחברותם התולדות האמתיות, עד שיגיעו אל האמת במה שנשאר עליהם מספקות. ורוצים עם זה פגיעת תלמידים, שיביאו אותם אל המחקר והזכרון, כמי ששגה בקבוץ הממון והוא שונא להתעסק אלא עם מי שיסחר כדי שירויח עמו, וזאת מדרגת סקראט והדומה לו — ואלה היחידים אין תקוה להגיע למדרגתם,

נ"א א) וחברתו. ב) ראות, ונשמע ראית. ג) מפני שנעדר ממנו ראות מלכות שמים, ונשמטו י"א מלות מן מפני עד שמים.

---

[1] איננו נגזר וכו'. ר"ל עובד אלהים כפי תורתנו, לא יפרוש א"ע מן חיי החברה, להתבודד ביערים, ולא יתרחק מכל תענוגי גשמיות, ולא ימאס בחיים. כי להיות חיי ענג עפ"י חוקי התורה, ירצה לה' יותר מלענות נפש, וכדומה ענוים המקבלים על עצמם העובדים מן שאר האומות. [2] אך הוא מתאוה זה. ר"ל; אך אז יתאוה העובד אלהים האמתי להנזר מחיי החברה ולהתבודד, אם הוא במדרגת חנוך ואליהו. [3] צותו. לשון חבורה ואגודה, וכמו בתלמוד כל העולם נברא לצוות זה (שבת ל), ופרשו בארמי, ודומה לו במקרא (עם ב) צבת (רות ב טז) הונח על אגודה (בונד). [4] לילד מחבורתם התולדות כנ"ל. ר"ל מהתחברות שני הקדמות-שני משפטים-יולד משפט שלישי, והוא נקרא התולדה. כידוע בהגיון שער ו. ובדפוסים המאוחרים הגרסא לילד מחבורתם. והנוסחא הישנה עקר.

אבל בהמצא השכינה בארץ הקדושה, בעם המוכן לנבואה, (א) היו אנשים נפרדים ושוכנים במדברות, מתחברים עם מי שדומה להם, לא היו מתבודדים לגמרי, אבל היו נעזרים על חכמות התורה ומעשיה, המקרבים אל המדרגה ההיא בקדושה ובטהרה, והם בני הנביאים · ואך בזמן הזה ובמקום הזה והעם הזה, ואין חזון נפרץ עם מיעוט החכמה הקנויה והעדר החכמה ההיא הטבעית, מי שהכניס עצמו להנזר בפרישות, כבר הכניס נפשו ביסורין והולי נפשי וגשמי, ותראה עליו דלות החלאים, ויהיו סבורים בני אדם שהוא דלות הכניעה והשפלות, וישוב נאסר מואס בחייו מפני קיצתו במאסריו ומכאוביו, לא מתאותו לבדידות · ואיך לא יהיה כן, והוא איננו דבק באור אלהי, שימצא בו צות הנביאים, ולא הגיע להכמות שמספיקים להתעסק בהם, ולמצוא עריבות בם שאר חייו כפילוסופים ·—ואמור כי הוא ירא וחסיד, אוהב שיפגע אלקיו בבדידות, והעמידה והתחנה והתפלה, במה שהוא יודע מהתחנונים והבקשות, אלה החדשות אין להם עריבות, כי אם ימים מעטים בעוד שהם חדשים, וכל אשר ישנו על הלשון, לא תפעל להם הנפש, ולא ימצא להם כניעה, ולא חנינה, וישאר בעתי היום והלילה, ונפשו תתבענו בכחתיה אשר נטבעה עליהם, מהשמע והראיה והדבור והעיון והעסק, והאכילה והשתיה והמשגל, והריוח בממון ותקנת ביתו ועזרת דלים, ועזר התורה בממונו כשיראה שום קלקול, הלא ישאר מתחרט על מה שקשר נפשו אליו, ויוסיף בחרטתו, רוחק מהענין האלקי אשר טרח להתקרב אליו.

ב) אמר הכוזרי אם כן, ספר לי מעשה החסיד שבכם היום.

ג) אמר החבר החסיד הוא הנזהר במדינתו, משער מחלק לכל אנשיה טרפם וכל ספקם, וינהג בהם בצדק, לא יונה אחד מהם, ולא יתן לו יותר מחלקו הראוי לו, [1] וימצאם בעת צרכו אליהם, שומעים לו, ממהרים לענותו בעת קראו, יצום ויעשו כמצותו ויזהרו.

ד) אמר הכוזרי על חסיד שאלתיך לא על מושל.

ה) אמר החבר החסיד הוא מי שהוא מושל, נשמע בחושיו וכחתיו הנפשיים והגופיים, ומנהיגם ההנהגה הגופיות, כמו שנאמר ומושל ברוחו מלוכד עיר (משלי ו לב), והוא המוכן לממשלה, כי אלו היה מושל במדינה היה נוהג בה בצדק, כאשר נהג בגופו ונפשו. וחסם הכוחות (ב) המתאוים, ומנע אותם מן הרבוי, אחר אשר נתן להם חלקם, והספיק להם מה שימלא חסרונם מהמאכל המספיק, והמשתה המספיק, על הדרך השוה, והרחיצה וכל צרכיה על דרך שוה גם כן · וחסם הכחות הכעסנים המבקשים לנצוח, אחר אשר נתן להם חלקם בנצחון המועיל בדברי החכמות והדעות, וגערת האנשים הרעים. ונתן לחושים חלקם במה שמועיל לו, ומשמש בידיו ורגליו ולשונו בענין הצירך (ג), ובחפצו

נ״א א) והם. בין מלת לנבואה והיו. ב) התאווים. ג) הצריך.

---

[1] וימצאם בעת וכו׳, המושל החסיד המתנהג כה עם בריותיו. הוא ימצא אותם בעת צרכו אליהם וכו׳.

המועיל. וכן השמע והראות, [1] והרגשה המשתתפת הולכות אחריהם, ואחר כן היצר והרעיון והמחשב והזכרון, ואחר כן הכח החפצי המשתמש בכל אלה, והם משמשים עובדים לחפץ השכל, ולא עזב אחד מאלו הכחות והאיברים שירבה במה שהוא מיוחד בו, ויפחית הנשארים, וכאשר עשה צרכי כל אחד מהם, ונתן ל ט ב ע י י ם מה שיספיק להם מהמנוחה והשינה, ו ל ח י ו נ י ם מה שיספיק מהקיצה והתנועה במעשה העולם, אז יקרא על (א) עדתו, כמושל הנשמע שקורא אל חילו, השומע לעזור לו, ולהדבק במדרגה שהיא למעלה ממנה, רוצה לומר המדרגה האלהית, אשר היא למעלה מהמדרגה השכלית, ויסדר עדתו ויתקנה ׳ ודומה לסדר שסדר משה עליו השלום לעדתו סביבות הר סיני. ומצוה הכח החפצי שיהיה מקבל ושומע (ב) לאשר יבא מאצלו צווי, ויעשהו לעתו. וישמש בכחות ובאיברים כפי אשר יצוה מבלי המרות, ויצוה אותם (ג) שלא יפנה אל [2] השדים המחשבים—המתדמים—ולא יקבלם ולא יאמין בם, עד שיועץ את השכל, ואם יכשיר מה שיש אצלם יקבלם, ואם לא ימרם, ויקבל החפצי זה ממנו, ויסכים לעשותו, ומישר כלי (ד) המחשבה, ומפנה (ה) אותו מכל אשר קדם מהמחשבות העולמיות, ומצוה (ו) המדמה להמציא ההדור שבצורות הנמצאות אצלו, בעזר הזכרון לדמות אליו הענין האלקי המבוקש, כמו מעמד הר סיני, ומעמד אברהם ויצחק בהר המוריה, וכמו משכן משה, וסדר העבודה, וחול הכבוד בבית המקדש, וזולת זה הרבה. ומצוה השומר לשמור את זה ולא ישכחהו, [3] ויגער במחשבי ושדיו, מבלבל האמת ומספקו, ויגער בכעסני ובתאוני מהטות החפצי, והניעו והטרידו במה שיש אצלם מהכעס

נ״א א) אל. ב). לכל אשר, ונמצא לאשר. ג) אותו. ונמצא אותם. ד) המחשב. ה) אותם. ו) היצרי.

---

[1] והרגשה המשתתפת. אף שיש לכל אחד מהחושים כלי מיוחד אשר ע״י משתמש להוציא כחותיו לאור. חוש הראות ע״י העין, השמיעה ע״י האזן. וכדומה. בכ״ז תחלתם היא הרגשה המשתתפת-הרגשה הנסתרת—כי זה הכח בעצמו המדמה לפניו שחרות העורב, הוא בעצמו מדמה לפניו מתיקות הדבש, ונעימות הקול וכדומה, ולולא הכח הכללי הזה לא היה האדם יכול להשתמש באחד מה׳ חושיו. ויתר הדברים ראה בדברי הכוזרי מאמר חמישי סימן י״ב, כי שם מבאר בארוכה. [2] אל השדים המחשבים המתדמים כנ״ל. הנה מה שנקרא בלשון עברי שטן נקרא בלשון ערבי שיטאן בל״י, ובל״ר שיאטין. ושטן ושיטאן שניהם יורו על כח הרוחני העומד לנגד להטות האדם מדרך הטובה אל הרעה אם במחשבה, אם במעשה. ועתה נפתח ספר הכוזרי מאמר שלישי סימן ה וכתוב שם ויצוה אותו שלא יפנה אל ש ד י המחשבים המתדמים, אמנם בערבי יש שיאטין אל והמיה וצ״ל בעברי לפ״ז שדי המחשבה, מלשון ולא יזבחו עוד אל השדים שהמה ג״כ שטנים. (דברי ר״ג בהמגיד שנה עשירית עלה יח) ועלי להוסיף כי בהכוזרי דפוס ווינעציא שנת ש״ז וכן בדפוס הנזכר, ג״כ הגי׳ שדים. [3] ויגער במחשבי ושדיו. צ״ל במחשבי שדיו. ובמקור (אריגינאל) הערבי ושיאטינהא (גם אלה דברי ר״ג שם) ובהכוזרי אשר לפני דפוס הנזכר כתוב ש ד י ו בהגהת ר״ג.

והתאות. ואחר זאת ההצעה ינהיג הכח החפצי, כל האיברים המשמשים אותו בזריזות וחריצות ושמחה, ויעמדו בעת העמידה מבלי עצלה, וישתחוו עת שיצוום להשתחוות, וישבו בעת הישיבה, ומביטות העינים הבטת העבד אל אדניו, ויעמדו הידים מכעשיהם, ולא תתקבץ האחת עם האחת (א) ותשוונה הרגלים לעמידה, ויעמדו כל האיברים כנבהלים, היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מיחוש ולא על הפסד אם יהיה להם, ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה, לא יוסיף עליו ולא יבטא בתפלתו, על דרך המנהג והטבע, כמו הזרזיר (ב) והגיבא · אלא עם כל מלה מחשבה וכונה בה, ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריו, ויהיו שאר עתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאוה קרבתו שבו מתדמה ברוחניים, ויתרחק מהבהמיים, ויהיה פרי יומו ולילו השלש עתות (ההם) של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעומד להדבק בענין האלקי, ועבודתו בשמחה לא בכניעה כאשר התבאר זה, והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל בנפשו, ונזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעודת היום עד שיסעוד בלילה, וכל אשר תרחק עת התפלה מהנפש, היא הולכת וקודרת, במה (ג) שפגע אותה מעסקי העולם, כל שכן אם יביאהו הצורך לחברת נערים ונשים ורעים, וישמע מה (ד) שיעכיר זכות נפשו מדברים כעורים, *ונגונים שתטה הנפש אליהם ולא יוכל למשול בה, ובעת התפלה מטהר נפשו מכל מה שקדם, (ה) ויתקנה לעתיד, עד שלא יעבור שבוע על זה הסדר, עד (ו) שיתקן הנפש והגוף, וכבר נקבצו מותרים מקדירים עם אורך השבוע, לא יתכן לטהרם ולנקותם, אלא (ז) בהעמדת עבודת יום עם מנוחת הגוף, ואז ירצה הגוף בשבת את אשר חסר לו מששת הימים, ויהיה נכון לעתיד · וכן הנפש תזכור מה שחסרה עם טרדות הגוף, וכאלו היא ביום ההוא מתרפאה מחלי שקדם, ומתעתדת למה שידחה ממנה החולי בעתיד, דומה למה שהיה עושה איוב בכל שבוע בבניו, כמו שהוא אומר אולי חטאו בני, (איוב א ה) ואחר כן יהיה עתיד לרפואה החדשית, שהיא זמן כפרה לכל תולדותם, ר"ל תולדות החדשים וחדושי הימים, כמו שאמ"ר כי לא תדע מה ילד יום, (משלי כז א). אחרי כן יהיה עתיד לשלש רגלים, ואחרי כן אל הצום הנכבד אשר בו ינקה מכל עון שקדם, וישיג בו מה שחסר לו בימים ובשבועים ובחדשים, ותנקה הנפש מהבלבולים המחשביים והכעסיים והתאוים, ותשוב מנטות אליהם תשובה גמורה, בין במחשבה בין במעשה, ואם לא תתכן התשובה מהמחשבה, בעבור גבורת הרעיונים עליה במה שקדם לה, מזכרון מה ששמעה מימי הנעורים משירים וחידות וזולתם, תנקה ממעשה, ותתודה על הרעיונים, ותקבל שלא תזכרם בלשונה כל שכן שתעשם, וכמו שנ' זמותי בעל יעבר פי (תהלים יז ג) וצומו ביום ההוא צום שהוא קרוב בו להתדמות במלאכים, מפני שהוא גומרו בכניעה ובשפלות ובעמידה ובכריעות ותושבחות

נ"א א) ותשתוונה. ב) והכגגא. ונ"א והספהגי, ונשמט והגיבא. ג) שפגעו, ונשמט שפגע · ד) שיעכיר ונ"א שיקדיר, ונשמט שיעכיר. ה) ויתקנה.
ו) שתקן. ז) בהתמדת, ונשמט בהעמדת. *ונגונים. אולי צ"ל ומגונים

ותהלות, וכל כחותיו הגופיים צמים מהעניגים הטבעיים מתעסקים בתוריים, כאלו אין [בו] טבע בהמי, וכן יהיה צום החסיד בכל עת שיצום, שיענה בו הראות והשמע והלשון, ולא יטרידם בזולת מה שיקרב אותו אל אלהים, וכן הכחות הפנימים (א) מדמיון ומחשבה וזולתי זה, ועם זה יהיו המעשים הטובים והידועים:

ו) אמר הכוזרי מה המעשים הידועים?

ז) אמר החבר המעשים המנהגיים, והחקים השכליים הם הידועים, אבל האלהיים הנוספים עליהם לחול באומה (ב) אל חי, שיחייב שינהיגנה אינם ידועים, עד שיבאו מאצלו מפורשים ומחולקים, ועוד כי אין המנהגיים והשכליים ההם ידועים, שאם נדעם בעצמם לא נדע שיעורם, כי אנחנו יודעים שהענוה חובה, ומוסר הנפש בכניעה ובשפלות חובה, וההונאה מגוגה, והביאה על קצת הקרובות מגונה, וכבוד האבות חובה וכדומה לאלה, אך הגבלת זה ושעורו עד שיהיה טוב לכל, איננו כי לאלהים יתברך. אבל המעשים האלהיים אין שכלינו מגיע אליהם, ואינם (ג) נדחים אצל השכל, והם נשמעים כאשר ישמע החולה אל הרופא ברפואותיו והנהגותיו, הלא תראה המילה כמה היא רחוקה מן ההקשה ואין לה דרך אל התנהגה, וכבר קבל אותה אברהם-עם קושי הענין על הטבע, והוא בן מאת שנה-בנפשו ובבניו, והיתה אות (ד) בו להרבק בו ובזרעו הענין האלהי, כמו שאמר והקימותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך (בראשית יז ז:)

ח) אמר הכוזרי באמת קבלתם התורה הזאת כראוי, ועשיתם אותה בהשתדלות גדולה במקהלים (ה) בהזדמן אליה לשבח עליה, ולזכור שרשיה ועלתה בברכה, וזולתכם טרח להדמות אליכם ועלה בידו הצער מבלי ההנאה אשר ימצאנה מי שהוא חושב בסבה אשר בעבורה סובל הצער הזה:

ט) אמר החבר וכן שאר הדמיונים לא יכלו ישמעאל ופרס להתדמות אלינו בדבר, הלא תראה אשר קבעו יום למנוחה במקום יום השבת היכלו להדמות, אלא כאשר ידמו צורת הצלמים (ו) אל צורת בני אדם החיים:

י) אמר הכוזרי כבר חשבתי בעניניכם, וראיתי שיש לאלהים סוד בהשאירכם, ושהוא שם (ז) השבתות והמועדים מהגדול שבסבות, בהשאיר תארכם והדרכם, כי האומות היו מחלקות אתכם ולוקחות אתכם לעבדים בעבור בינתכם וזוך דעתכם, והיו משימים אתכם (ח) עד אנשי המלחמה, לולי אלה העתים שאתם שומרים אותה השמירה הזאת המעולה, מפני שהם מאת האלהים, ולעילות חזקות כמו ז כ ר ל מ ע ש ה ב ר א ש י ת, ז כ ר ל י צ י א ת מ צ ר י ם, ז כ ר ל מ ת ן ת ו ר ה, וכלם ענינים אלהיים אתם טוזהרים בשמירתם, ולולי הם לא היה אחד מהם לובש בגד נקי, ולא היה לכם קבוץ ל ז כ ר ו ן ת ו ר ת כ ם,

נ״א א) מיצר. ב) באומה. ג) נראים. ד) ברית. ה) להזדמן. ו) הציורים.
ז) להשאיר. ונ״ל שמעתיק כי נ״א זו מקומה הנכון על מלת בהשאיר דבסמוך.
ח) עד, ואפשר לתקנו עם.

מפני שפלות נפשכם בהתמדת הגלות עליכם, ולולי הם לא הייתם מתנעמים יום אחד באורך ימיכם, וכבר היה לכם בזה ששית ימיכם מנוחת הגוף ומנוחת הנפש (א) אין המלכים יכולים עליה, מפני שנפשותם אינם מתישבות ביום מנוחתם, כי אם יצטרכו ביום ההוא ליגיעה ותנועה, היו נעים ויגעים, ואין נפשותם במנוחה שלימה, ולולי הם היה כל יגיעכם לזולתכם, מפני שהוא מזומן לשלל, אם כן הוצאתכם בהם ריוח לכם בעולם הזה ולעולם הבא, שההוצאה בהם לשם שמים.

יא) אמר החבר, החסיד ממנו, נזהר במצות אלה הדברים האלקיים; רוצה לומר המילה והשבת והמועדים ותורתם המצווים מאת האלקים, להשמר מן העריות, והכלאים בצמח ובבגדים ובחיים, בשמיטה וביובל, ולהשמר מע״ז ומה שנתלה בה, ולהשמר מדרוש ידיעות הנעלם, מזולתי הנבואה או האורים והתומים או החלומות הנאמנים, ולא ישמע אל קוסם ואל חובר ואל מעונן ומנחש, ולהשמר מהנדות והזיבות, ולהשמר מבעלי חיים הטמאים במאכלו, ובמגעו, ומן הצרעת, ולהשמר מהדם והחלב, מפני שהם חלק אשי ה׳, ושמירת מה שהוא חייב בו על כל עבירה כשוגג ומזיד מקרבן, זולת מה שהוא חייב בו מפדיון בכור (ב) והבכורים, ועל כל לידה שתהיה לה קרבן, ומה שנראה ממנו בזיבות (ג) וצרעת וקרבן ומנחה, בלעדי מה שהוא חייב בו ממעשר ראשון ושני ומעשר עני והראיון שלש פעמים בשנה, והפסח ותורותיו שהוא קרבן ה׳, חייב בו כל אזרח בישראל, והסוכה והלולב והשופר, ומה שהוא צריך מהכלים וכלי הקדש הטהורים למנחות ולקרבנות האלה· ומה שהוא חייב בו מהקדושה והטהרה ושמירת הפאה והערלה, וקדש הילולים, וכללו של דבר שישמור מהענינים האלקיים מה שיוכל להיות נאמן, באמרו לא עברתי ממצותיך לא שכחתי, מלבד הנדרים והנדבות והשלמים, ומה שהוא מקבל על עצמו מהנזירות, אלה והדומה להם הם התורות האלקיות, והשלמת רובם בעבודת כהנים, אבל התורות המנהגיות, כמו לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ברעך וכבוד אב ואם, ואהבת לרעך כמוך, ואהבתם את הגר, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו, והתרחק מן הנשך והרבית, והזהר במאזני צדק אבני צדק ואיפת צדק והין צדק, ועזיבת הלקט והעוללות (ד) והפירות והדומה לזה, והתורות הנפשיות והם הפילוסופיות, כמו אנכי ה׳ אלהיך, ולא יהיה לך אלהים אחרים, ולא תשא את שם ה׳ אלהיך. עם תוספת מה שנתבאר בתורה הזאת כי הוא יתברך יודע מצפוני בני אדם כל שכן מעשיהם ודבריהם, ושהוא גומל על הטוב ועל הרע מהם, וכי עיני ה׳ משוטטות בכל הארץ, ואין החסיד מתעסק ולא חושב ולא מדבר, עד שיאמין שעמו עינים רואות וצופות וגומלות אותו על הטוב ועל הרע, ופוקדות עליו כל מעוות מדבורו ומעשהו, והוא הולך ויושב כירא וחרד המתבייש ממעשיו לעתים, כאשר הוא שמח ושש ותיקר נפשו אצלו בעת העבודה, וכאלו הוא זוכר טובתו לאלקיו, כשהוא סובל הצער בעבודתו, וכללו

נ״א א) אשר . ב) והבכורות · ג) מזיבות · ד) והפאות · ונ״א והספירות :

של דבר שהוא מאמין ומקבל מה שנאמר : הסתכל בשלשה דברים! ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין (אבות פרק ב משנה א) . ויראה שמה שאמר במזמור דוד (א) הטענה הנאמנה הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תהלות צד ט), וכל מה שאמר במזמור ה׳ חקרתני ותדע (תהלות קלט) יחשוב כי כל איבריו מושמים בחכמה, וסדר ושיעור, ויראה אותם נשמעים לחפצו, והוא איננו יודע מה שראוי להגיע מהם, על הדמיון שירצה לקום, וימצא כל האיברים כשעוזרים (ב) השומעים, כבר הקימו גופו והוא לא ידע האיברים ההם, וכן כשירצה ללכת או לשבת ושאר המצבים, ולזה רמז באמרו אתה ידעת שבתי וקומי ארחי ורבעי זרית, וכל דרכי הסכנת, ויותר מזה דק ועמוק ממנו אברי הדבור, תראה התינוק מדבר כל מה שהוא שומע, והוא אינו יודע באי זה אבר, באי זה [1] עצב ובאי זה [2] מיתר ראוי לדבר, וכן כלי החזה בטעמי הנגון הוא מדמה אותם ומתקנם, ואיננו יודע באי זה דבר, כאלו יוצרם ממציאם ומעבידם לו בכל העתים ובצרכו (ג), והדבר כן או קרוב לכן, מפני שאין ענין הבריאה דומה לענין המלאכה, כי האומן כשהוא עושה רחים על הדמיון וילך לו, יעשו הרחים שבעבורו נעשו, והבורא יתברך בורא האיברים ונותן להם כוחות, וממשיך להם עם הרגעים, ואלו היו מעלים על לב הסתלקות השגחתו והנהגתו רגע אחד, היה נפסד העולם כולו, וכשהיה החסיד חושב זה בכל תנועותיו, איך לא תהיינה תנועותיו כלם, כבר נתן בהם חלק הבורא אשר בראם תחלה, וממשיך להם בעזר תמיד בהשלמתם, והוא לעולם כאלו השכינה עמו, והמלאכים מתחברים עמו ב כ ח, ואם יחזק בחסידות ויהיה במקומות הראוים לשכינה, יחברוהו ב פ ע ל, ויראה אותם עין בעין למטה ממדרגת הנבואה, כאשר היו טובים החכמים בבית שני רואים הצורות ושומעים בת קול, והיא מדרגת החסידים, ולמעלה ממנה מדרגת הנביאים, ויקבל החסיד מכבוד הענין האלקי הנמצא עמו, מה שראוי לקבל העבד מאדוניו, שבראו והטיב לו, והוא צופהו לגמלו, או לעונשו, ואל יגדל בעיניך מה שאומר החסיד קודם הכנסו בבית הכסא התכבדו מכובדים קדושים (ברכות ס) כבוד לשכינה, והתודותו אחר יציאתו מברכת אשר יצר את האדם בחכמה, וכמה גדולה הברכה הזאת בענינה, וכמה מתוקנות מלותיה, למי שהוא מסתכל בהם בעין האמת, שהקדים תחלה בחכמה, וחותם ברופא כל בשר ומפליא לעשות, למד על פליאת מה שברא בחיים מהכחות הדוחים והמחזיקים, וכלל כל החיים באמרו כל בשר, וקושר מצפונו בענין האלקי בתחבולות, מהם מצות כתובות, ומהם מקובלות, והוא נושא התפילין על מקום המחשבה והזכרון מהראש,

נ״א א) בנ״א בתי הוכות אלה הטענה הנאמנה אינה. ב) כשוזרים והשמעים ונמצא כשוזרים השומעים. ג) בצרכו וצ״ל לצרכו ·

---

[1] עצב. (מוסקעלן) חתיכות הבשר, המחברים האברים זה בזה. [2] מיתר. עורקים, (נערווען).

ואוצל מהם רצועה מגעת אל ידו, כדי שיראה אותה (א) עם [1] השעות, ותפילין של יד על מבוע הכחות, רוצה לומר הלב, ונושא הציצית כדי שלא יטרידוהו חושיו בעולם, וכמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, והכתוב בתפילין היחוד והגמול והעונש, וזכר יציאת מצרים, מפני שהיא טענה שאין בו מדחה, כי להענין האלהי התחברות בברואים והשגחה עליהם וידיעה במעשיהם, אחר כן מתגלגל בכל חושיו, לתת חלק האלקיים בהם. וכבר קבלנו כי המעט שבשעורים אשר יצא (האדם) [הישראלי] בהם ידי חובתו מהתושבחות הם מאה ברכות לא פחות מהם המפורסמות, ואחר כן ישתדל להשלימם בריחנים ומאכלים ושמועות ומראות יברך עליהם, וכל אשר יוסיף יהיה תוספת מקרבת אל האלקים, וכמו שאמר דוד פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות (תהלים עא טו) ר״ל, כי שבחיך לא יכללהו המנין, אבל אקבלנו עלי כל ימי, ולא אמנע ממנו תמיד, ואהבה והיראה מאין ספק נכנסות בנפש עם אלה הענינים (ב), ומשוערים בשעור תוריי, כדי שלא תביא השמחה בשבתות וימים טובים אל מה שמביא אל השחוק והתאוה והבטלה, ולהמנע מהתפלות בעתם כראוי, ושלא תוציא היראה אל גבול שמיאש מהמחילה והסליחה, וישאר דואג כל ימיו (ויעבור) [ויאבד] כל מה שצוה הבורא מהשמחה במה שחננו, כמו שאמר ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה׳ אלהיך, וימעט שבחו על טובת האלקים, כי השבח הולך אחרי השמחה, ויהיה כמו שאמר בו תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלהיך בשמחה ובטוב לבב ועבדת את איביך וגומר (דברים כח מז), ושלא תוציאנו הקנאה בהוכח תוכיח את עמיתך ובדברי החכמות לידי הכעס והנטירה, ותטרד נפשו (ג) מהזדככות ובעתות התפלות ויישב בלבו צדוק הדין, ישוב שיהיה לו למגן ולמסתור מהפגעים והצרות ההוות בעולם, כשיתישב בנפשו (ד) בורא החיים ומטריפם ומנהיגם בחכמתו, ושאין הדעות משיגות פרטיה, אבל משיגות כלליה, במה שהם רואות מתקון הבריאה בהם, ומה שכלל מהפליאות המורות אל כונת חכם וחפץ, יודע ויכול, באשר שם לקטון וגדול מהם, מה שהוא צריך לו, מהחושים נסתרים ונראים, ורוחות ואיברים, ושם הכלים מפיקים, ראוים לרוחות, ושם לצבועים מדות הגבורה, וכלי הדריסה והטרף, ושם לארנבת ולאיל, כלי הבריחה, ומדת המורך. ומי שמחשב בבריאת האיברים ותועלותיהם וערכם מן הרוחות יראה בזה מהסדר (ה) והסדור החכמי, מה שלא ישאר בלבו ספק בצדק הבורא, ואם יבא [2] שנון המחשבה להראות לו העול על הארנבת; באשר היא מאכל לצבועים והזבוב לעכביש,

כ״א א) לזכור תורת ה׳ תמימה בכל רגע ועונה. ונשמטו הב׳ מלות עם השעות. ב) עם השווי · ג) מהזדככות בעתות. ד) לדק, בין מלת בנפשו ובורא. ה) מהנדק, ונשמט מהסדר.

---

[1] עם השעות כצ״ל. ר״ל תמיד בכל עת, ובערבי מע אל סאעאת. (כ״ג שם). לפני החכם שזה היו הדפוסים האחרים ושמה הגרסא ,עם השיעור״ ועוד יש גר׳ אחרות, לכן הולך להגיה, אולם בדפוס ווינעציא שנת ש״ז וכן בהגהות הגרסא ,עם השעות״ כהגהת כ״ג. — [3] שנון המחשבה. כן הגרסא בכל

ישיב עליו השכל ויגער בו לומר: איך איחס העול אל חכם שנתברר לי צדקו, ושאיננו צריך אל העול. ואלו היה צידת הצבועים לארנבת, וצידת העכביש לזבוב במקרה, הייתי אומר בטענת המקרה, אך אני רואה החכם ההוא המנהיג הצדק (א), הוא אשר שם כלי הציד לאריה מהגבורה ויכלת, ושינים וצפרנים, ושם לעכביש (ב) נזכר לתחבולה, ושם לו האריגה לבוש מבלי למידה, יארוג השבכים לזבוב, ושם לו כלים ראוים למלאכה הזאת, וזמן לו הזבוב למחיה ולמזון, כאשר זמן הרבה מדגי הים לדגים אחרים, האומר על זה שיהיה אלא חכמה, שאינני משיגה, ואצדיק מי שנקרא הצור תמים פעלו, (דברים ד. לב) ומי שנתיישב על נפשו זה, יהיה, כמו שאומרים על נחום איש גם זו, כל אשר תמצאהו צרה אומר גם זו לטובה, (תענית כא.) ויהיה חיים עריבים תמיד, ותקל עליו הצרות, אבל אפשר שישמח בהם כשירגיש לעון שיש עליו, כמי שיפרע חובו והוא שמח במה שהקל מעליו (ממנו), וישמח לשכר ולגמול הצפון לו, וישמח במה שהוא מלמד לבני אדם מהסבל, והצדקת דין הבורא, וישמח במה שיש עליו בזה מהשם הטוב והתפארת זה בצרות המיוחדות בו, וכן יעשה בצרות הכוללות, בשיעבירו בלבולי המחשב על לבו, אורך הגלות ופזור האומה, ומה שהגיע אליה מהדלות והמיעוט, יתנחם תחלה בצדוק הדין, כאשר אמרתי, ואחר כן בנכוי עונותיו, ובשכר הצפון לעולם הבא, ובהדבק בענין האלקי בעולם הזה, ואם ייאשנו שטנו מזה, כאמרו התחיינה העצמות האלה (יחזקאל) לגודל מה שנכהדנו מגוי ונשכח זכרנו, וכמה שנאמר יבשה עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו (שם לז יא), יחשוב ביציאת מצרים ובכל מה שנאמר בכמה מעלות טובות למקום עלינו, ולא יהיה רחוק בעיניו, איך נשוב לקדמותינו אפי׳ אם לא ישאר ממנו אלא אחד, וכמו שאמר אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מא יד) כי מה הוא הנשאר מן האדם כששב תולעת בקברו ·

יב) אמר הכוזרי כמו זה (יהיה) [יחיה] בגלות חיים ערבים, ויפרה פרי תורתו בעולם הזה ובעולם הבא, ומי שהוא סובל הגלות מתקצף, כמעט שהוא מפסיד עולמו ואחריתו ·

יג) אמר החבר וכמה שיוסיף לו עריבות על עריבות, שיברך תמיד על כל מה שהוא מוצא מן העולם, ומה שמוצאו ממנו.

יד) אמר הכוזרי ואיך הוא זה, והברכות טורח יותר ·

טו) אמר החבר הלא האדם (ג) השלם יותר ראוי (ד) שיספר בהרגשת ההנאה במה שיאכל וישתה מהתינוק והבהמה, כאשר הבהמה יותר ראויה להנאה מהצמח, אף על פי שהצמח נזון תמיד,

טז) אמר הכוזרי כן הוא ליתרון החוש וההרגש בהנאה, כי אם

ב״א א) הצדיק. ונשמט הצדק. ב) מוסגת. ג) הגמור. ד) נ״ל שיסופר.

---

הכוללות.—ובמקור הערבי אלא תערץ שיטאן אל והם ליערץ עליה אל גור. ולפי זה נ״ל בעברי: ואם יבוא שטן המחשבה להראות עליו עול (כ״ג שם).— ובנוס׳ אחרות „תדראות לו העול׳ וטעות ספר הוא.

היו מביאים אל השכור כל אשר יתאוה, והוא בענין שכרותו ממאכל ומשתה, וישמע הנגונים, ויתחבר עם מה שיאהב, ותחבקהו אהובתו, ויסופר לו כל זה כשירפא משכרותו, היה דואג על זה, ויחשוב הכל הפסד ולא ריוח, מפני שלא באו לידו ההנאות ההם, והיא (א) בענין שירגיש וינעם בהם.

יז) אמר החבר ההזדמנות להנאה והרגשתה, ושיחשב בהעדרה קודם לכן כופל ההנאה, וזה מתועלת הברכות, למי שהוא רגיל בהם בכונה והכנה, מפני שהם מציירות מן ההנאה בנפש, והשבח עליה למי שחננה, וכבר היה מזומן להעדרה, ואז תגדל השמחה בה כמו שאתה אומר שהחיינו וקיימנו, וכבר היית מזומן למות, ותודה על שהחייך, ותראה זה ריוח, ויקל בעיניך החולי והמות כאשר יבא, מפני שכבר חשבת עם נפשך, וראית שרוחת עם בוראך, שאתה ראוי להעדר ממך כל טוב בטבעך, כי עפר אתה, והטיב לך בחיים והחנאות, ותודה על כן, ובעת שיסירם ממך, תודה (ב) ותעבור, ותאמר ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך (איוב א כא) ותהיה נהנה כל ימיך, ומי שאינו אוחז הדרך הזה, אל תחשב כי הנאתו הנאה אנושית, אך הנאה בהמית, איננה מבינה כאשר אמרנו בשכור. וכן יעלה החסיד אל לבו ענין כל ברכה, ויבין הכונה ממנה, ומה שהוא נתלה בה, הנה יצייר ביוצר המאורות[1] סדר עולם העליון[2] וגודל האישים ההם,[3] וגודל תועלותם ושהם אצל בוראם כקטן מברמשים, ואם הם גדולים (ג) בעצמם לגודל תועלותינו בהם, והראיה שהם אצל בוראם כאשר אמרתי, שחכמתו והנהגתו ביצירת הנמלה והדבורה (ד), איננה מקצרת מחכמתו והנהגתו לשמש וגלגלה, אך[4] סימני החכמה וההשגחה יותר דקה ונפלאה בנמלה ובדבורה (ה) עם קטנותם, יחשוב בזה, כדי שלא יגדלו בעיניו המאורות, ויסיתהו השטן בקצת דעות[5] אנשי הרוחניות, ויעלה בלבו שהם מועילים ומזיקים בעצמם, ואיננו כן, אבל באיכותם כרוח וכאש, ויהיה כמו שאמר אם אראה אור כי יהל ויפת בסתר לבי (איוב לא כו-כז) (ו), וכן יתן אל לבו[6] באהבת עולם הדבק הענין האלקי בעדה המוכנת לקבולו, כהדבק האור במראה הזכה, ושהתורה מאצלו התחלת הפיק ממנו, להראות מלכותו בארץ כהראותה בשמים. ולא גזרה החכמה שיברא

ב"א א) והוא, ונשמט וסיא. ב) והעבור. ג) בעניינו לגודל התועלת. ונשמטו ג' תיבות האלה בעצמם לגודל תועלותינו. ד) והכלים. ה) למה שהונח מסכתות והכלים. ו) ותשק ידי לפי.

---

[1] וסדר עולם העליון. ר"ל השמים וכל צבאם. [2] וגודל האישים. גודל כוכבי מרום. [3] וגודל תועלותם · שהשמש תשפיע אור וחום, ועוד תועליות רבות ועצומות אשר נשיג מכל כוכבי מרום, אנחנו יושבי כדור הארץ, כמבואר ליודעי חכמה. [4] סימני החכמה. ראה בחו"ה שער—הבחינה פ"ג—ד. [5] אנשי הרוחניות. המה העמים הקדמונים אשר יחסו כח אלוה לכל הכוכבים והגרמים השמימיים אשר מהן תלאנה הרעות והטובות · [6] באהבת עולם. ר"ל בברכת „אהבת עולם אהבתיך" בתפלה ·

מלאכים בארץ, אבל אדם מזרע ודם מתגברים בהם הטבעים, ומתנצחים בהם המדות, כפי התחלפות [1] ההצלחה ורוע המזל, כאשר נתבאר בספר יצירה, וכאשר יזך מהם יחיד או קהל, יחול עליו האור האלקי, וינהיגנו בנפלאות ובנוראות (א) מסדר העולם הטבעי, ויקרא זה ממנו אהבה ושמחה, ולא מצא הענין האלקי [2] מקבל מסכית לדברו, דבק בסדר אשר צוה בו אחרי המאורות והגלגלים, אלא חסידי בני אדם, היו יחידים מאדם ועד יעקב, ואחר כן שבו קהל, וחל עליהם הענין האלקי לאהבה להיות להם לאלקים. וסדרם במדבר כסדר הגלגלים ארבעה דגלים כארבעת [3] רבעי הגלגל, ושנים עשר שבט כשנים עשר מזלות, ומחנה הלוים בתוך המחנות, כאשר אמר בספר יצירה, והיכל קדוש מכוון באמצע, והוא נושא את כלם. וזה כלו מורה על אהבה ויהיה משבח עליה, ויסמוך לזה קבולו התורה בקריאת שמע, ואחר כן במה שכולל אמת ויציב מהענינים הנחוצים לקבלת התורה, כאלו אחר שנתבאר לו כל אשר קדם והבין אותו והכירו, אסר על נפשו אסר, והעיד עדים שקבלו, כאשר קבלוהו האבות לפניו, וכן יקבלוהו הבנים עד עולמי עד, כמו שהוא אומר על אבותינו עלינו ועל בנינו ועל דורותינו דבר טוב וקיים חק ולא יעבור, ואחר כן מסדר הקשרים אשר בהם ישלמו קשרי היהודי, והוא שיודה באלהותו יתברך ובקדמותו ובהשגחתו על אבותינו ושהתורה מעמו, ובמופת על כל זה והוא החתום ביציאת מצרים, כמו שאמר אמת שאתה הוא ה׳ אלקינו אמת לעולם (ב) הוא שמך, ועזרת אבותינו ואמת ממצרים גאלתנו ה׳ אלקינו, ומי שהשלים כל אלה בכונה גמורה הוא ישראל אמתי, וראוי לו שיקוה להדבק בענין האלקי הדבק בבני ישראל מבלעדי שאר האומות ע״ז, ויקל עליו לעמוד לפני השכינה, וישאל ויענה, והתחייב לסמוך גאולה לתפלה בתכלית ההריצות והזריזות, כאשר הקדמנו, ויעמוד לתפלה על התנאים אשר קדם [זכרם] בברכות הכוללות כל ישראל, כי הבקשה והתפלה במה שמתיחד בו היחיד אינם אלא מן הרשות, וכבר קבעו לזה מקום בשומע תפלה במי שהוא רוצה, ויתן אל לבו מהברכה הראשונה הנקראת אבות מעלת אבות, ושברית האלקים קים להם עד עולם לא ימוש, כמו שהוא אומר ומביא גואל לבני בניהם, ומהברכה השנית הנקראת גבורות, כי לאלקים בעולם הזה ממשלה מתמדת, ואיננו

*) א) ונפלאות. בין מלת ובנוראות ומסדר · ב) מעולם, ונשמט מלת לעולם ·

---

[1] ההצלחה ורוע מזל. הקדמונים חשבו שתכונות האדם ומזגו נתלים ממערכת הכוכבים בעת הולדו (אסטראלאגיע) שקראו מזל או הצלחה. וראה במאמר רביעי סימן פה · [2] מקבל מסכית. ר״ל הענין האלקי לא מצא מקבל השומע לדברו. מסכית מלשון הסכת ושמע. [3] כארבעת רבעי הגלגל · כל גלגל יחלק לש״ס מעלות. ורביעית הגלגל צ׳ מעלות וכד׳ רבעי הגלגל יתחדשו לשוכני ארץ ד׳ עתות היום, ולשוכנים באזור הממוצע ד׳ תקופות השנה ועתותיה. (רג״ב).

כאשר [1] חושבים הטבעיים אשר נסוס. (א) ויתן אל לבו שהוא מחיה המתים בעת שירצה, עם רוחק זה מהקשת הטבעים, וכן משיב הרוח וזולתו, ובחפצו מתיר אסורים וזולתו, וכבר התבאר זה מעניני בני ישראל. ואחר שיאמין באבות וגבורות שהם מדבות שהוא יתברך נתלה בעולם הזה הגופני, ירוממהו ויקדישהו ויגדלהו שישיגהו, או יתלה בו דבר [2] מספורי הגופניים בקדושת השם יתברך, והוא אתה קדוש, ויתן אל לבו מהברכה הזאת כל אשר ספרוהו בו הפילוסופים מהקדושה והרוממות, אחר שיקיים אלהותו ומלכותו באבות וגבורות, כי בהם נתברר אצלנו שיש לנו מושל ומצוה, ולולי הם היינו מסתפקים בדברי הפילסופים עם אנשי הקדמות, והתחייב להקדים אבות וגבורות על קדושת השם. ולאחר שמקדשהו ומרוממהו בזה יתחיל בבקשת צרכיו בכלל כל ישראל, כי התפלה הנענית אינה כי אם לקהל, או לאחד שיהיה במקום קהל, והוא נעדר בזמנו (ב) זה.

יח) אמר הכוזרי ולמה זה, הלא שיתיחד האדם יותר טוב, ותהיה נפשו זכה, ומחשבתו פנויה יותר?

יט) אמר החבר אבל היתרון לקהל מכמה פנים, מהם; כי הקהל אינם מתפללים במה שיש הפסד ליחידים, והיחיד אפשר שיתפלל במה שיש בו הפסד ליחידים אחרים, ואפשר שיש ביחידים ההם מי שיתפלל במה שיש בו [3] הפסדו. ומתנאי התפלה הנענית שתהיה במה שיועיל העולם ולא יזיקהו בשום פנים, ומהם שמעט הוא שתשלם תפלה ליחיד מבלי שגגה ופשיעה, וכן קבעו לנו שיתפלל היחיד תפלת הצבור, ושתהיה תפלתו בצבור בעוד שיוכל לא פחות מעשרה, כדי שישלם בקצתם מה שיחסר בקצתם בשגגה או בפשיעה. ויסתדר מהכל תפלה שלמה בכונה זכה, ותחול הברכה על הכל, ויגיע לכל אחד מהיחידים חלקו ממנה, כי הענין האלקי כמטר מרוה ארץ מהארצות, כשתהיה הארץ כלה ראויה לו, ואפשר שיכלול בה מי שאינו ראוי לו מהיחידים ויצלחו בעבור הרוב, ובהפוך זה, שימנע המטר מארץ מהארצות, מפני שהארץ כלה אינה ראויה לו, ואפשר שיכלול בה יחידים היו ראויים לו, ונמנע מהם בעבור הרוב. אלה דיניו יתברך העולמיים, ואצלו יתברך הגמול ליחידים ההם בעה"ב. ועוד שבעולם הזה יתן להם תמורה טובה, וייטיב להם בקצת טובה יהיו בה נכרים משכניהם, אך מעט שינצלו מהעונש הכולל הצלה גמורה. — ומשל מי שהתפלל לצורך עצמו, במשל מי שהשתדל

נ"א א) וידמו שאין בו ית' יכולת לשנות הטבעים אשר נסוס. וג"א שהוא על הטבעים אשר נתנס. וג"א שהוא על הטבעים אשר נסוס. ב) בזמננו.

---

[1] שהוא על הטבעים אשר נסוס · ר"ל אין הדבר כאשר חושבים אלה פלוסופים שהוא, ר"ל העולם, מתנהג בעצמו עפ"י יסודות הטבע, כפי אשר נחנו ע"י נסיון · אולם על כלם הטבע עומד שם השומר האמתי, המסבב כל הסבות והשתלשלות. [2] מספור הגופנים. מתארים נאמרים על הגשם. [3] הפסדו. כי האדם הוא קצר עין להבין כל דבר עד תכליתו, לכן יתפלל לפעמים על דבר, אשר בבוא תפלו, יהיה לו הפסד בגופו או בממונו.

לחזק את ביתו לבדו, ולא רצה להכנס עם אנשי המדינה בהעזרם על חזוק חומותם, הוא מוציא הרבה, ועומד על הסכנה, [1] ואשר יכנס במה שנכנסים בו הצבור, מוציא מעט ועומד בבטחה, כי מה שמקצר ממנו אחד משלימו אחר, ותקום המדינה בתכלית מה שיש ביכולת. ויהיו אנשיה מגיעים כלם אל ברכתה בהוצאה מועטת עם הדין וההסכמה, ועל כן קורא אפלטון, מה שיוציא בצד התורה חלק הכל, ובעוד שיתעלם היחיד מחלק הכל, והוא שיש בו תקנת צבורו אשר הוא חלק ממנו, וחשב כי יותירנו לעצמו הוא חוטא על הכל, וחוטא לנפשו יותר, כי היחיד בכלל צבור, כאבר האחד בכלל הגוף. אלו היה מקפיד הזרוע על דמו כשהוצרך אל ההקזה, היה נפסד הגוף כלו, ותפסד הזרוע בהפסדו, אך ראוי ליחיד לסבול הצער עד המות, בצד תקנת הכל, והנחוץ ממה שיעיין עליו היחיד הוא חלק הכל שיתננו ולא יתעלם ממנו, ומפני שלא היה דבר שתשיגהו ההקשה, צוה (א) הבורא במעשרות והמתנות והקרבנות וזולת זה, והוא חלק הכל מהממונות, אך מהמעשים, השבתות והמועדים והשמטות והיובלים וכיוצא בהם, ומהמאמרים התפלות והברכות והתושבחות, ומהמדות האהבה והיראה והשמחה. [2] והראויה להקדים מהבקשות, בקשת השכל והדעת שבהם יגיע האדם להתקרב אל אלהיו, על כן הקדים חונן הדעת סמוכה אל מה שאחריה, רוצה לומר הרוצה בתשובה, כדי שתהיה (החכמה) (ו) הדעת והבינה היא בדרך התורה והעבודה, כמו שהוא אומר השיבנו אבינו לתורתך, ומפני שאי אפשר לאדם בלתי חטא ופשע התחייב להתפלל על סליחת החטא במחשבה ובמעשה בברכת חנון המרבה לסלוח, וסומך אל התפלה הזאת תולדת הסליחה, והיא הגאולה ממה שאנחנו בו ומתחיל ראה נא בעניינו והותם גואל ישראל, ואחר כן יתפלל על בריאות הגופים והנפשות, וסומך לתפלה הזאת הזדמנות מזונם לשמירת כחם בברכת השנים, ואחר כן יתפלל על קבוץ הגלות במקבץ נדחי עמו ישראל, ויסמך לו הראות הצדק, והבור הענין האלהי במה שאומר (מלוך) [ותמלוך] עלינו אתה לבדך, ואחר כן יתפלל לבער הסיגים ולעקור (ב) הזדון, בברכת המינים, וסומך לה שמירת הסגלה הזכה באמרו על הצדיקים ועל החסידים, ואחר כן יתפלל להשיב שבות ירושלים, ולשומה מקום שכינתו, ויתפלל סמוך לה על משיח בן דוד וירושלם (ג), וישלים מהצרכים העולמים, ואחר כן יתפלל על קבול התפלות בשומע תפלה, ויתפלל סמוך לה להראות השכינה עין בעין, כאשר היתה לנביאים ולחסידים וליוצאי מצרים, באמרו, ותחזינה עינינו בשובך לציון, ויחתום המחזיר שכינתו לציון, ויחשוב בלבו שהשכינה

נ״א ה׳ כו׳. ב) ס״א והמוטלים כודין, ונשמט ולעקור עד המינים. ג) ס״א מלך וירושלם תכוננו.

---

[1] ואשר יכנס וכו׳: מי שמכניס א״ע להתחבר עם הצבור. [2] והראויה. סב לעניני תפלה, ויבאר טעם י״ח ברכות.

נצבת נגדו, וישתחוה לנכחה, כאשר היו ישראל משתחוים בראותם השכינה, ויכרע כריעות מודים בברכת הודאה שהוא כוללת ההודאה (בטובתיו) [בטובת הבורא] יתברך, והשבח עליהם יחדו· וסומך לה עושה שלום החתימה כדי שתהיה פטירתו מלפני השכינה בשלום.

כ) אמר הכוזרי לא נשאר לי מקום שאלה, מפני שאני רואה כל הענינים מתוקנים ומסודרים, ואשר הייתי תופשו עליכם והוא מיעוט מה שאני רואה בתפלותיכם מזכרון העולם הבא כבר השיבותני עליו, כל (א) מי שהוא מתפלל להדבק באור האלהי בחייו, עד שהוא מתפלל לראותו בעיניו, ויתפלל על מדרגת הנבואה, ואין קורבה לאדם אל האלהים גדולה ממנה, כבר התפלל מבלי ספק על מה שהוא גדול מהעולם הבא, ואם יגיע אליו יגיע אל העולם הבא, כי מי שדבקה נפשו בענין האלהי, והיא טרודה במקרה הגוף ומכאוביו, כל שכן שתדבק בו כשתתיחד בו ותעזוב אלה הכלים המלוכלכים·

כא) אמר החבר אוסיפך ביאור בזה, המשל אדם שבא אל המלך, וקרבו המלך קורבה גדולה, ונתן לו רשות לבא אליו בכל עת שירצה, והיה הוא רגיל (אל) [עם] המלך, עד שהיה מבקש ממנו שיבא אל ביתו, ושיהיה בסעודתו והיה עושה ושולח אליו סגולת שריו, ועושה עמו מה שלא היה עושה (ב) זולתו, ובעת שיהיה האדם הזה שוגג או פושע, והיה המלך פוסק ממנו, לא היה מבקש ומתחנן כי אם שישוב אל מנהגו לבא אליו, ושלא יפסוק (ג) שריו מלבקרו. ואנשי המדינה כלם לא היו מתחננים, כי אם בעת שילכו בדרך רחוקה שישלח עמם המלך מי שיצילם מן הלסטים והחיות ופגעי הדרך, והיו בוטחים במלך שיעשה רצונם בזה, ושישגיח עליהם אחר הליכתם, אף על פי שלא השגיח עליהם בהיותם בעיר, והיה מתפאר כל אחד מהם על חבירו שהמלך ישגיח עליו יותר ממה שישגיח על זולתו, בדרך (ד) הקשתו; כי הוא מרומם המלך יותר מזולתו, והיה האדם הזה נכרי, ולא היה זוכר הליכת הדרך, ולא היה מבקש מי שילוה אותו, וכאשר הגיע עת הליכתו אמרו לו אנשי העיר, תדע כי אתה מת בדרך הזה המסוכן, מפני שאין לך מי שילוה אותך· אמר להם ומי הוא המלוה אתכם? אמרו לו המלך, שבקשנו ממנו ושאלנו מאתו ללוותינו מיום היותנו בעיר הזאת, ולא ראינוך אתה שהיית שואל על זה לעולם. אמר להם משוגעים, ומי שהוא קורא אותו בעת הבטחה, הלא כל שכן שיקוה בעת המגור, אפילו אם לא יפתח פיו בזה, והוא שעונהו בעת השלוה, הלא ראוי לו שיענהו יותר בעת הצרה. ואם אתם טוענים שהוא משגיח עליכם בעבור שאתם מרוממים אותו, היש בכם מי שקבל (ה) לו עליו מה שקבלתי אני, ומי שמרומם אותו כמוני בסבל (ו) מן הצער בעבור שמור מצותיו מה שסבלתי (ז), ונזהר מן הטומאה בעת זכרון שמו מה שנזהרתי. (ח) או מי שחלק כבוד לשמו ולתורתו מה שחלקתי (ט). וכל אשר עשיתי במצותו ובלמודו, ואתם מרוממים אותו מהקשה וסברא ואינו מאבד שכרכם׳

ב״א ה̇) כי, ונשמט מלת כל. ב) עם, בין מלת עושה וזולתו. ג) יפסיק. ד) וכדרך. ה) בס״ה נשמט לו. ו) וסבל. ז) ת̇ני. ח) ה̇גי. ט) ה̇גי.

ואיך יעזבני בהליכתי, בעבור שלא הוצאתי הדבר בפי כאשר עשיתם אתם, מפני שבטחתי בצדקו. וזה הדמיון אמנם למי שהתעקש ולא קבל דברי רבותינו, ואם לא, הנה תפילותינו כלם מלאות מזכר העולם הבא, ודברי רבותינו שקבלו מהנביאים [מלאים] מהגבלת גן עדן וגיהנם (עירובין יט. פסחים נד.) כאשר בארתי לך.—וכבר ספרתי לך מה שעושה החסיד בזמננו זה,—והיאך אתה סבור שהיה בזמן ההצלחה ההוא, ובמקום האלהי, ובתוך העם ההם, ששרשם אברהם יצחק ויעקב, והם סגולתם, [1] מוטבעים על הצניעות אנשים ונשים, אין עולה בלשונותם, והחסיד ביניהם מזדכך, ואין נפשו מתלכלכת בדברי נבלה שישמע אותה מהם, ואין נתלית בגופו ובבגדיו טומאת זיבות ונדות ושרצים ומתים וצרעת וזולת זה, בעבור שהיו דבקים בקדושה ובטהרה, וכל שכן מי שהיה שוכן בעיר השכינה, ואיננו פוגע כי אם כתות על מדרגת הקדושה, מכהנים ולוים ונזירים וחכמים, ושופטים ושוטרים; או יראה המון [2] חוגג בקול רנה ותודות בשלש פעמים [בשנה] ואיננו שומע כי אם שיר ה׳, ולא רואה כי אם מלאכת ה׳, וכל שכן אם יהיה כהן או לוי יחיה מלחם ה׳, ועומד בבית ה׳ מנעוריו כשמואל, ואיננו צריך לבקשת המחיה, ומתעסק בעבודת ה׳ כל ימיו. מה אתה סבור במעשהו, ובזכות נפשו ותקון מעשיו?

כב) אמר הכוזרי זאת מדרגת התכלית, אין אחריה כי אם מדרגת המלאכים· ובדין מקוים לנבואה [3] בכמות הקבול הזה, כל שכן עם המצא השכינה· וכמו זאת תהיה העבודה שאין צריך עמה לפרוש ולהנזר. ואני מבקש ממך עתה, שתבאר לי קצת באור במה שאצלך [4] בקראים; כי אני רואה אותם משתדלים בעבודה יותר [5] מהרבנים, ואני שומע טענותם יותר מבריעות ויותר מפיקות לפשט התורה.

כג) אמר החבר הלא הקדמתי לך בדבר· כי התחכמות והסברא בתורה, איננו מביא אל רצון האלקים, ואם לא (המשניים), [6] (ו) אנשי

---

[1] מוטבעים על הצניעות. היו נוטים מעת היותם לנוי. והיה אבותיהם הטביע בנפשותיהם נטיה אל מדות טובות. [2] חוגג. עקר הוראת שרש ח ג ג הוא הנסיעה ברגל לבית-אל (Wallfahrt) וכן הוראתו בשפת ערבי; ולכונה זאת השתמש הכוזרי פה, ובכמה מקומות. [3] בכמות הקבול. כ מ ה, בהוראתו המסתעפת יבוא לסמן הגדלת והפלגת הדבר (מענגע) כמו כאשר עשיתי זה כ מ ה ש נ י ם (זכריה ז ג) פירשו המפרשים: ש נ י ם ר ב ו ת, וכמובן זה השתמש הכוזרי פה; ר"ל בגדל מקום ומיחל חסיד נפלא כזה להשפעת הנבואה אחרי אשר ק ב ל כמות וסכום רב (איין קוואנטום) מקדושה וטהרה המביאים לרוח הקודש. [4] בקראים. המה הכת הידועה המסרבת לקבל עליה עול תורתנו המסורה, ומחזיקים בתורה הכתובה לבדה לפי פשט המקרא. ויתר הדברים ראה בספר מ"ע ח"ג אמרי בינה פ"ג. ובספר לקוטי קדמוניות לרש"פ ז"ל ובקורות הקראים לאב"ג, ותבין שטת הקראים על מכונה.— [5] מהרבנים. אנחנו כל קהל ישראל המחזיקים בברית תורה שבע"פ, אשר מסרו לנו רבותינו הקדמונים מכונים ר ב נ י ם. [6] ולגבי הקדמות. המתלוצצים קדמות העולם,

הקדמות,[1] ובעלי הרוחניות,[2] והנגזרים בהרים, ושורפי בניהם באש, משתדלים להתקרב אל האלקים. וכבר אמרנו שאין מתקרבים אל האלקים, כי אם במצות האלקים עצמם; בעבור שהוא יודע שעורם ומשקלם וזמנם ומקומותם, ומה שהוא תלוי באלה הקבלות, אשר בהשלמתם יהיה הרצון והדביקה בענין האלקי, כמו שהיה במעשה המשכן; אשר אמר בכל מלאכה ממנו: ויעש בצלאל את הארון, ויעש כפרת, ויעש יריעות, ובכל אחת מהם, כאשר צוה ה׳ את משה (שמות לט-א) רוצה לומר בלא תוספת ומגרעת. ואין בדבר מהמלאכות ההם מה שהוא מסכים לדעתנו ולסברתנו. וחתם בה באמרו וירא משה את כל המלאכה, והנה עשו אותה כאשר צוה ה׳ כן עשו, ויברך אותם משה (שם לט מ) והיה סמוך להשלמתו חול השכינה, מפני שנשלמו בשני הענינים אשר המה עמודי התורה, האחד מה שתהיה התורה מאת האלקים, והשני שתהיה מקובלת בלב נאמן מהקהל, והמשכן היה ממצות האלקים, והיה מעשהו מכל הקהל, כמו שנאמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו (שם כה ב) בתכלית החפץ והרצון, והתחייב השלמת התולדות שהיא חול השכינה, כאשר אמר ושכנתי בתוכם· (שם ט) וכבר דמיתי לך (מאמר א סימן סט-עט) ביצירת הצמח והחיים, ואמרתי הצורה אשר בה יהיה עצם צמח מבלתי צמח וחי מבלתי חי איננה מן הטבעים, אך מאת האלקים יתברך, קוראים אותו החכמים טבע· ואמת הוא כי הטבעים מזדמנים לקבול המעשה ההוא, כפי ערכם מהחום הקור והלחות והיובש, ויהיה זה תמר וזה גפן, וזה סוס וזה ארי. הערכים ההם אין אנו יכולים לשער אותם, ואלו היינו יכולים לשער אותם, היינו יכולים לעשות דם וחלב, דרך משל, ושכבת זרע מלחיות שנשער מזגיהם, עד שנוכל לברא חיים שיחול הרוח בהם, או שנוכל לעשות מה שיעמוד במקום הלחם, מדברים שאינם מן המזונות, בשערנו החום והלחות והקור והיובש, כל שכן אם נדע הערכים הגלגלים, ומעשיהם העוזרים על דעת החוזים בכל מה שרוצים, להראותו בעולם הזה. וכבר ראינו חרפת כל מי שהשתדל בהם (א) מהדברים האלה[3] מבעלי הכימיא ובעלי הרוחניות[4] בעשות הדבורים מבשר הבקר, והיתושין

כ"א א) כדבר, ונמנע בהם.

---

ומכחושים בהדוסו. [1] ובעלי הרוחניות. המאמינים כי יש בכח האדם להוריד ע"י פעולה או דבור השפעת מלאכים ורוחות מהשמים ארץ. וכי הגרמים השמימיים ייטיבו וירעו לבני אדם. ואלהות ידועה מושלת על כל אחד מגלגלי השמים. [2] והנגזרים בהרים. הם האנשים המתבודדים ונגזרים מבני אדם למדבר שממה, ומסתופפים בהרים וביערים, וזה דרכם כסל למו להאמין בשוא נתעה כי ע"י זה ישפך עליהם הרוח. [3] מבעלי הכימיא. יכון להכת „אלכימיא" הידועה אשר התפארה בלבבה, לאמר! שיש לאל ידה להפך מתכיות פשוטות לזהב וכסף, ע"י פעולות והרכבות שונות. וכנו להמצאותה המודעת אבן הפילוסופים: (Lapis Philisophorus) [4] בעשות הדבורים וכו׳ הקדמונים דמו כי דבורים מתהווים מבשר הבקר. והיתושין (מוקקען) מסיין. ויסוד תעותם היה, כי ראו לפעמים

מהיין, כי זה איננו משעורים וחכמתב, אבל הוא מנסיונות שמצאום, כאשר מצאו המשגל יהיה ממנו הולד, ואין לאדם בה יותר מהנחת הזרע באדמה שהיא מזומנת לקבולו ולהצלחתו בה, ושעור הערכים שראויה להם הצורה האנושית, איננו כי אם ליוצרם יתברך · וכן האומה החיה הראויה לחול הענין האלקי (א) בינה, איננו כי אם לאלקים לבדו, וצריך לשמוע אותו השעור והערך ממנו, ואל יתחכם אדם (ב) עם דברו, כמו שאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳ (משלי יד), ואיך אתה רואה התחבולה שנתדמה לאבותינו ללכת אחריהם, ולא נתחכם אנחנו בתורה.

כד) אמר הכוזרי אי אפשר לזה אלא בהעתקת דבריהם וסמך מעשיהם, אם ימצא מי שיאמין בזה מרבים אחרי רבים, שלא יעבור על כמותם, ההסכמה מקבלת התורה ותולדותיה ופירושיה ממשה ברורה בלבבות, או בספרים·

כה) אמר החבר ומה תאמר, אם ימצא חלוף בספר אחד, או בשנים ושלשה·

כו) אמר הכוזרי יעיינו ברוב הספרים, כי הרבים לא יעבור אליהם הכזב, ויניחו היחידים· וכן במעתיקים כשיחלקו המיעוט, ישובו לדעת הרוב.

כז) אמר החבר ומה תאמר באות שתמצא בספרים בחלוף ההקשה, כמו צדו צעדינו (איכה ג) התראה שהוא צרו. ואשר לא נשא לשוא נפשי (תהלים כד) ישיבוהו נפשו, וזולת זה (ג) שלא נוכל לספרם.

כח) אמר הכוזרי אם תשלוט ההקשה על אלה והדומה להם, תשנה הספרים כלם, באותיות תחלה, ואחר כן במלות, ואחר כן (ד) בחבורים, ואחר כן בנקוד, ואחר כן בטעמים, וישתנו הענינים, וכמה פסוקים יכול האדם להעתק עניניהם אל הפכם, בהעתקת אחד מאלה המסורת, כל שכן כלם.

כט) אמר החבר ואיך תחשוב שהניח משה ספר תורתו אל בני ישראל?

ל) אמר הכוזרי מבלי ספק שהיה ספר פשוט מאין נקוד וטעמים, כאשר אנחנו רואים (ה) ספר תורה היום, שאי אפשר שיסכימו עליהם בהמון, כמו שאי אפשר שיסכימו על המצה בפסח ושאר תורותיו, שהם זכר ליציאת מצרים, שמתישבת בנפשות ישראל אמתת יציאת

ב"א א) בתוכם. ב) על. ג) הרבה. ד) בספורים. ה) ספרי התורה, וגמע ספר תורה.

---

זבובים יוצאים מגוף בקר וצבי; כמו זבוב-הסוס (אכסענברעמזע) הנודע בספורי תולדות הטבע, וכדומה, אולם באמת הוא, כי שם דרך הזבוב להטיל ביצתו. וממנה יתהוו הזבובים, וכן מדרך היתוש להטיל בצים רבים למאות על משקים נוזלים, כידוע לדורשי תולדות הטבע. והקדמונים אשר הלכו אחרים ולא נוגע בספרי הטבע ראו את המסובב ולא הסבה, והוציאו תולדות מדומיות.—

מצרים במעשים ההם המתמידים, שאי אפשר להסכים עליהם בשנה מהשנים, מבלתי שלא יהיה עליהם מודה.

לא) אמר החבר מבלי ספק שהיה שמור בלבבות בפתחא והקמץ והשבר והנטיה והשבא והטעמים, בלב הכהנים, מפני צרכם לעבודה ולהורות את בני ישראל, ובלב המלכים מפני שנצטוו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים יז ט), ובלב השופטים, מפני צרכם אליהם בדינים, ובלב הסנהדרים מפני צרכם אליהם במה שכתוב ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם (שם ד ו), ובלב החסידים כדי לקבל שכר, ובלב אנשי החונף להתגדר בהם. ושמו שבע המלכים והטעמים אותות לתכונות ההם, אשר העתיקום בקבלה ממשה. ומה תחשוב על אשר תקנו המקרא בפסוקים תחלה, ואחר כן בנקוד, ואחר כן בטעמים, ואחר כן במסורות על שמירת המלא והחסר, עד אשר מנו אותיותיה ובררו כי וי"ו דגחון (ויקרא א מב) חצי התורה, ושמירת כל נכרי מקמץ ופתח וצרי וסגול יוצא מן ההקשה, התראה שמעשיהם בזה לריק ולבטלה, או השתדלות בדברי חובה?

לב) אמר הכוזרי אבל (א) השתדלות בדבר חובה עם שמירת התורה, שלא יהיה דרך לשנותה עם החכמה המופלאה, כי נראה מקביעות הנקוד והטעמים סדר שלא יהיה אלא מחכמה נעזרת, איננה מערך חכמתינו בשום פנים · ולא יתכן שיהיה מקובל אצל ההמון, אלא מרבים רצוים או מיחיד רצוי · ולא יתכן שיקבל ההמון מיחיד אלא אם יהיה נביא, או נעזר בענין האלהי, כי החכם שאיננו נעזר, טוען מי שהוא קרוב לו בחכמתו שיעשה כמעשהו ·

לג) אמר החבר אם כן הקבלה אנחנו והקראים חייבין בה, וכל מי שיודה, כי התורה הזאת הנמצאת על התכונה הזאת, היא נקראת תורת משה.

לד) אמר הכוזרי כן אומרים הקראים, אבל אחר שמצאו התורה שלימה אינם צריכים אל הקבלה.

לה) אמר החבר והנה זה ספר [תורת] משה הפשוט הצרכנו במלותיו, ובדבור בו, אל כמה כתות מן הקבלה, (ב) מן הנקוד ומטעם ומפסק ומסורת, על אחת כמה וכמה אנו צריכים בעניניו ופירושיו כי הענין רחב מן המלות, התראה, כאשר אמר להם החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב ב) על הדמיון [1] לא נסתפק העם אם רוצה לומר [1] חדשי המצרים שהיו ביניהם, או [2] חדשי הכשדים

נ"א א) הוא. ב) מנקוד.

---

[1] לא נסתפק, בתמיה, האם לא נסתפק העם? [1] חדשי המצרים. המצרים היו מונים השנה שס"ה יום, ועושים י"ב חדשים בשנה כל חדש שלשים יום. וחמשה ימים הם מוסיפים, אחר כלות החודש האחרון. ומונים את החמשה ימים בפני עצמם. והתחלת השנה היה להם בכ"ו לחודש פעברואר (שבט). [2] חדשי הכשדים. נראה שהיו חושבים כמו האשורי (ר"ל אשור). ושנת שכוריי שס"ה יום ורביע, ונחלק לי"ב חדשים, אחד ... ל יום, ואחד ל"א. והודש פעברואר

שהיו עם אברהם באור כשדים, או רצה[1] חדשי השמש או[2] חדשי הירח או שני הירח (א), בתחבולות יסכימו עם שני השמש, כאשר בחכמת העבור, הייתי רוצה שישיבוני הקראים תשובה מספקת על זה והדומה לו, ואשוב לדעתם, כי רצוני להשתדל ושישיבוני (ב) תשובה מספקת. כאשר אשאלם על מה שיתיר החי לאכול, ומה ענין הזביחה, ושמא היא נחירה או הרג, כאשר יזדמן, ולמה נאסרו זבחי גוים, ומה הוא שיש בין זבחו והפשטו ושאר מלאכתו, והייתי רוצה שיבאר לי החלב האסור והוא דבק עם המותר במעים והקיבה, וזולת זה מנקור הבשר, ושימסור אלי הגדר שבין המותר והאסור, כדי שלא אחלק בו עם חברי. וכן האליה האסורה אצלם, היש לה גדר, ושמא האחד יסיר קצת הזנב, ואחד יסיר הכף, כמו שהוא, והייתי רוצה שיבאר לי העוף המהור מן הטמא זולת המפורסמים, רוצה לומר בן יונה או תור, ומאין הוא אומר שאין התרנגולת[3] והאווז[4] והקירא ואל ברכיה מהטמאים, והייתי רוצה שיתן לי גבול, אל יצא איש ממקומו ביום השבת, אם הוא ביתו, או חצרו, או רשותו, אם יהיה לו חצרים רבים, או מבואו, או שכונתו, או מדינתו, או מגרש עירו, אחר שתיבת מקום סובלת זה ויותר מזה, והייתי רוצה שיראה לי גדר המלאכה האסורה בשבת ומה הוא המונע מהקולמוס[5] והקסת[6], להגיה התורה, והתיר לו לטלטל הספר הגדול, והשלחן ושאר המאכלים וסעודת האורחים, ולטרוח בכל מה שיטרח האדם לאורחיו, והם במנוחה והוא ביגיעה, ויותר מזה עבדיו ונשיו, וכבר נאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך (שמות כג יג) ולמה נאסרה רכיבת בהמות הגוים בשבת, ולמה זה נאסרה הסחורה, והייתי רוצה שידין בין כל שני בעלי דינין מסדר ואלה המשפטים וכי תצא, והפשוט שבתורה הוא סתום כ"ש הסתום, כי לא היו סומכים אלא על התורה שבעל פה. והייתי רוצה שאראה דיניו ומשפטיו בכל הירושות, מפרשת בנות צלפחד, או איכות המילה והציצית והסוכה. ויבאר לי מאין הוא חייב בתפלה לאל, ומאין הוא מאמין שיש בית מועד לכל חי, וגמול ועונש אחר המיתה. ואיך הם דנין במצות הדוחות זו את זו כמילה עם השבת, או הפסח עם השבת, מי נדחה מפני מי וזולת זה ממה שיארך ספור כלליו כל שכן פרטיו. השמעת מלך כוזר על חבור לקראים בדבר מה שזכרתיו לך בסמך או בקבלה, שאין בו ביניהם מחלוקת ממסורת או מנקוד או מטעמים, או מאסור והיתר או מדינין.

נ"א א) שיסכים אותם עם שני השמש בתחבולות. ונשמטו החמשה תיבות מן בתחבולות עד השמש. ב) שישבוני, ונשמט ושישיבוני.

---

סוף כ"ח יום, ובכל ד' שנים כ"ט יום. ומתחילין השנה בחודש אקטאבער. (א"צ).
[1] חדשי החמה. ל' יום ויו"ד שעות. [1] חדשי הלבנה. מכ"ט יום י"ב שעות ומ"ד חלקים. [2] כאווז. מלה תלמודית. שם פרטי להנקרא (גאנז). וכלל"ר (avis) שם כולל למיני עוף. [3] ותרנגולת. (שמואל א' כו כ) לפי דעת רבים העתקתו (Rebhuhn) לפי דעת תרגום השבעים (אותו). [1] מהקולמוס. כלי (Kalamos) (שרייב פעדער) קנה ועט סופר. [5] קסת. (טינטפאס).

לו) אמר הכוזרי לא ראיתי ולא שמעתי, אבל אני רואה אותם משתדלים בכל כחם.

לז) אמר החבר זה ממה שאמרתי לך מהתחכמות והסברא, והמתחכמים בעבודה למלאכת השמים, יראה שהם יותר משתדלים מעושי מלאכת ה׳ המצווים עליה, מפני שאלה במנוחה במה שקבלו ממלאכת ה׳, ובטחה נפשם כהולך בעיר (א) שלא הזדמנו למחלקת חולק, ואלה כהולך במדבר איננו יודע מה יפגע, והוא מזדמן [1] בשלחים חלוץ למלחמה ומלומד בה· —ואל ישיאך מה שאתה רואה מהשתדלותם, ואל יעצלך מה שאתה רואה מרפיון המקבלים; ר״ל הרבנים, כי אלה בקשו מבצרים להבצר בהם, ואלה שוכנים על ערשותם [2] בעיר קדומה ובצורה·

לח) אמר הכוזרי כל מה שאמרת בהן (ב) הוא, כי התורה הזהירה על תורה אחת ומשפט אחד, והקראים כפי סברתם ירבו התורות כפי סברת כל אחד מהם· ועוד כי האחד לא יעמוד על תורה אחת, כי בכל יום תתחדש לו דעת, ותוסף דעתו ויפגע מי שישבהו בטענה, וצריך שיעתק בהעתקת דעתו. ואם נמצאם מסכימים נדע כי הם מקובלים מאחד או מרבים שקדמום, ומן הדין שנכפור עליהם (ג) ההסכמה, ונאמר להם: איך הסכמתם במצוה פלונית והדעת מכרעת בה אל פנים רבים. ואם אמרו כן היתה דעת [3] עכן (ד) או בנימין או שאול זולתם, חייבו עצמם טענת הקבלה ממי שהוא יותר קדמון, ויותר ראוי להאמין ר״ל רבותינו כי הם רבים, ואלה יחידים. ודעת החכמים סמוכה על קבלה מהנביאים, ואלה סברא גרידא בלבד, והחכמים מסכימים ואלה חולקים, והחכמים דבריהם מן המקום אשר יבחר ה׳. ואפילו אם אלו היו רבים [דגים] בסברתם גרידא מן הדין היה לקבלם, ואלה אינם כן. ומי יתן שישמיעוני תשובתם בשאלת החדש הזה, ואני רואה אותם הולכים אחרי הרבנים בעבור אדר באדר, והם מקשים להם בראיית ירח תשרי, איך צמתם צום כפור בתשעה בתשרי, הלא יבושו והם אינם יודעים אם החדש ההוא אלול או תשרי כשיעברו, או אם הוא תשרי או מרחשון כשאינן מעברין, והלא היו אומרים אנחנו המטבעים ומה נפחד מה (ה) בלילה, אנחנו לא נדע אם החדש תשרי או מרחשון או אלול, ואיך נקשה למי שאנו הולכים בעקבותיהם ונלמוד מהם, התצומו (ו) בתשיעי או בעשור לחדש.

לט) אמר החבר תורתינו קשורה בהלכה למשה מסיני, או מן המקום אשר יבחר ה׳ כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלם (ישעיה ב ג) במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרים, ואנחנו מצווים שנשמע מהשופט הממונה בכל דור ודור, כמו שאמר או אל השופט אשר יהיה

נ״א א) ולא. ב) כדין, ונשמט כהן. ג) ענין. ד) ענן, ונשמט עכן. ה) ס״א מהבלילה, בתיבה אחת, תמורת מה בלילה. ו) בתשיעי.

---

[1] בשלחים. מלשון שלח. חרב. [2] עיר קדומה. עיר ישנה, הבנויה על תלה משנים קדמוניות. [3] עכן. ונ״א ענן בנימין שאול. המה היו ראשים של הקראים. וכתבו ספרים לחזק שיטתם, ולחמו עם הרבנים כנודע בספרי דברי הימים לבי״י.

וגו׳ (דברים יז ט), וסמך לו אמרו, ועשית על פי התורה אשר יורוך, לא תסור מן הדבר, והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן ומת האיש ההוא, השוה המרות הכה! והשופט לגדולה שבעבירות, באמרו ובערת הרע מקרבך (שם שם יב) וסמך לו וכל העם ישמעו ויראו, בעוד שהסדר נשאר מהעבודה והסנהדרין ושאר הכתות אשר בהם ישלם הסדר, וידבק בהם הענין האלהי בלי ספק בין בנבואה בין באומץ והורעה, כאשר היה בבית שני ולא יתכן לעבור על כמותם ההסכמה מדעתם, ובזה נתחייבנו במצות מגלה (ופורים) [בפורים] ומצות חנוכה, ויכולנו לומר (א) על מקרא מגלה, ולהדליק נר (ב), חנוכה ולגמור את ההלל ודקרא, ועל נטילת ידים, ועל מצות עירוב וזולת זה. ואלו היה חוקינו יוצאים אחר הגלות לא היו נקראים מצות, ולא היינו חייבים לברך עליהם, אך היו אומרים בהם שהם תקנה או מנהג. ורוב מצותינו סמוכות אל משה הלכה למשה מסיני, וכן ראוי, שהיה עם שלא הוצרכו לטרוח במזונות ארבעים שנה, ולא בלבוש ולא בדירה, והם כאשר היו מן הרוב, ומשה נמצא עמם, והשכינה איננה זזה מהם, והוא כבר צוה אותם בכללי המצות, היעלה בדעת שלא ישאלו על פרטיהם ומחלוקותם. וכבר אנו רואים והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו (שמות יח טז), והוא כבר אמר להם באחרונה כי היא חכמתכם ובינתכם, ומי שרוצה להכזיב הפסוק הזה יראה ענין ה ק ר א י ם, ומי שהוא רוצה להאמין בו יראה חכמת המשנה ו ה ת ל מ ו ד, והם מעט מהרבה מחכמות,[1] הטבעיות, והאלהיות, והמוסריות, והגלגליות, ויראה שבאמת ראוי להם להתפאר על כל העמים בחכמתם, וקצת מצותינו מן המקום אשר יבחר ה׳ עם התנאים הנזכרים, וכבר התמידה הנבואה בבית שני קרוב[2] לארבעים שנה. וכבר שבח ירמיהו (ירמיה כט ולב) עד מאוד בנבואתו אנשי בית שני, וחסידותם וחכמתם ויראתם, ואם לא נסמך על אלה, על מי נסמוך׳— [3] וכבר אנו רואים מה שנקבע אחרי משה, והיתה מצוה, כמו שעשה שלמה שקדש את תוך החצר, והעלה עולות בזולת המזבח, ועשות החג

ב״א א) אק׳נו על מקרא מגלה וכו׳. ב) של, בין מלת נר וחנוכה.

---

[1] הטבעיות וכו׳. טבעיות (פיזיק), והאלהיות (מעטאפיזיק). והמוסריות, כוונתו לחכמת המספר והמדידה (מאטעמאטיק). והגלגליות. חכמת הכוכבים (אסטראנאמיע). וראה חובת הלבבות בראש הקדמתו.

[2] ארבעים שנה · כן הוא בס׳ קבלת הראב״ד, כי בשנת ארבעים לבנין ב״ש נפטרו עזרא חגי זכריה ומלאכי ונסתלקה הנבואה ע״כ. [3]. וכבר אנו רואים וכו׳ עד גבוה לשם · כונת החבר בכלל, להראות גדולת תשבע״פ, וכי יש בכחה לפעמים לחדש דברים הגם שאין זכר למו בתורה הכתובה · ועוד שהרשות ביד הב״ד הגדול לעשות-במקום שיסכימו כלם,-נגד דברים המפורשים בכתוב, והולך ופורט השנוים שעשה שלמה שקדש את תוך החצר. ולפי דעת ר״י (זבחים דף עז) הקריב חוץ לעזרה · ועשה את החג שני פעמים ז׳ ימים · ולפי דעת חז״ל (מ״ק כא) אכלו ושתו העם ביום הכפורים, נגד התורה · וכן מה שחדש שלמה בחכמת בנין בית המקדש ושנה בדברים רבים מעשכן שהיה בימי משה. והוסיף כלי בית ד׳

שבעת ימים ושבעת ימים (מלכים ט דה"י ה ז) ומה שכתב דוד ושמואל מסדר המשוררים בבית, (דהי ח) והיו למצות תמידות, ומה שעשה שלמה במה שבנה ומה שהניח ממה שעשה משה במדבר · ומה שהעמידו עזרא בבית שני על קהלו לתת שלישית השקל, (נחמי י לג) ומה שהעמיד (א) במקום הארון תכונה שתלו לפניה הפרוכת, בעבור שידעו כי הארון גנוז לשם.

מ) אמר הכוזרי איך יתכן זה, עם לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו?

מא) אמר החבר לא נאמר זה אלא להמון, כדי שלא יחדשו משכלם ויתחכמו מדעתם, ויקבעו לעצמם תורות מהקשתם, כמו שעושים הקראים, ומזהיר לשמיע מן הנביאים, אחרי משה, ומן הכהנים והשופטים (ב) כמו שאמר נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וגומר, (דברים ח) ואמר בכהנים ובשופטים · שיהיו דבריהם נשמעים, והיה מאמרו לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם לעשות (ג) על מה שצויתי אתכם על ידי משה ועל ידי נביא מקרבך מאחיך, על התנאים הנזכרים בנבואה (ד) ומה שנקבצו עליו הכהנים והשופטים מן המקום אשר יבחר ה', מפני שהם נעזרים בשכינה, ולא יתכן לעבור אליהם שיסכימו בדבר שחולק על התורה בעבור רובם, ולא תעבור עליהם הטעות לחכמתם הרחבה הירושה, והטבעית הקניה, כאשר קבלו כי הסנהדרין היו מצווים לדעת כל החכמות כל שכן שלא נסתלקה מהם הנבואה. או מה שעומד במקומה מבת קול וזולת זה, ואמור שלא לחלוק עם הקראים במה שהם טוענים עלינו מן המובן [ממלת] ממחרת (ה) השבת שהוא מיום ראשון, ואחר כן נאמר שאחד מן הכהנים או השופטים או המלכים הרצוים עם דעת הסנהדרין וכל (ו) החכמים, ראה כי הכונה מן המספר ההוא לשום חמישים יום, בין בכורי קציר שעורים (ז) ובכורי קציר חטים, ושמירת שבעה שבועות שהם שבע שבתות תמימות, ונתן לנו דמיון בתחלת (ח) יום מהשבוע, לומר אם יהיה החל חרמש בקמה מיום

נ"א א) ומה שהעמידו מקום הארון בתכונה וכו'. ב) מן המקום אשר יבחר ה'. ג) נ"א המלה לעשות אינו. ד) המקיימים את הנבואה. ה) ועד ממחרת השבת. ו) והחכמים. ז) לבכורי. ח) בהתחלת.

הרי שסמכו על הנאמר להם ברוח הקודש אפי' נגד התורה—וכן דוד ושמואל (כנ"ל וטעות בדפוסים המאוחרים שלמה) שנו נגד התורה בענין השוערים שלא היו במשכן שמדבר, וכן מצות השיר, הרי שתקון המצות לפי צורך המקום והזמן, ואנו סומכים בזה ובכיוצא על סוד תורה שבע"פ. וכן עזרא סופר התורה הוסיף על מחצית השקל שבתורה, עוד שלישית השקל, וכן דעת הראב"ע (ולא כרמב"ן פרשה תשא האומר כי שלישית השקל היינו מחצית השקל) וכן עשו קודשת קדשי קדשים בבית שני ותלו פרוכת שיראה כמו שיש תחתיו ארון וכרובים, ובאמת לא היו' בבית שני. וכהן הגדול עשה שם עבודת יו"כ, הגם שבתורה נתיחסה העבודה הזאת אל הארון: הרי דברים ברורים שמיד בעת נתן אלהים את תורתנו הכתובה · מסר כח ביד מנהיגי האומה לשנות ולעשות כפי ראות עיניהם לטובת הדת ומחזיקיה. —

ראשון תגיעו במספר עד יום הראשון, להקיש ממנו שאם תהיה התחלה מיום שני, נגיע עד יום שני, והחל הרמש מונח אלינו בכל עת שנראה שהוא ראוי (א) נתחיל בו, ונספור בו, וקבעו אותו שיהיה יום שני של פסח. ולא יהיה בזה סתירה לתורה, והתחייבנו לקבלו לתורה, מפני שהוא מן המקום אשר יבחר ה' עם התנאים הנזכרים, ושמא היה זה בנבואה מאת הבורא ויכול להיות, ונהיה נקיים מבלבול המבלבלים.

מב) אמר הכוזרי כבר פסקת בי (ב) החבר בכללות האלה אשר לא יוכל להכחישם, מחלקים היו בלבי מטענות הקראים, הייתי סבור שאכעסך בהם:

מג) אמר החבר כשיתבררו הכללות אל תתן לבך לחלקים, כי הרבה שיכנס בהם הטעות· ועוד שאין להם תכלית, מפני שהם [1]מסתבכים ולא ימלטו המדברים מבלבולם. וזה כמי שנתברר אצלו צדק הבורא ושהכמתו כוללת· איננו מבים למה שהוא נראה בעולם מן העול· וכמו שאמר אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה אל החפץ (קהלת ה· ז) וכמי שנתברר אצלו במופת עמידת הנפש אחר כלות הגוף בעבור שאינה גשמית, אבל עצם נפרד מהגוף במלאכים, ואיננו מביט אל מה שתקשהו המחשבה מהעדר פעולות הנפש בעת השינה, ועם החלי שהוא תאבד המחשבה, ומה שהיא הולכת אחר מזג הגוף וזולת זה מן המחשבות המבלבלות.

מד) אמר הכוזרי עם כל זה אין מספיק לי, עד שאשבע מדבר עמך על החלקים, ואם יש לתפוש עלי בזה, אחר אשר הודיתי בכללים אשר הביאתם.

מה) אמר החבר אמור מה שתרצה.

מו) אמר הכוזרי הלא עונש הנזק מפורש בתורה, כמה שאמר עין תחת עין, וכאשר יתן מום באדם כן ינתן בו? (ויקרא כד)

מז) אמר החבר והלא נאמר בו [2] אחר כן, ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש הלא (ג) זה הכופר, והלא (ד) היה אומר מי שהכה סוסך הכה סוסו? אבל אומר קח סוסו. כי אין לך תועלת בהכות סוסו. וכן מי שכרת ידך, אין (ה) אומרין לך קח ידו שאין בזה תועלת בכרות את ידו, כל שכן שיהיה נכנס בדינין האלהי [3] מה שסותר אותו השכל מפצע תחת פצע וחבורה תחת חבורה, איך יוכל לשער זה. שמא ימות אחד מהם מפצע ולא ימות האחד מכמותו, ואיך נוכל לשער כמותו, ואיך נקח

ב"א א) נו. ב) בנ"א מלת בי איננו. ג) קודם זה, ונשמט זה. ד) ובנ"א וכלא לא היה אומר, ונשמט וכלא היה אומר. ה) קח כופר ידו כי אין לך, ונשמטו ז' תיבות הללו מן אין עד בזה.

---

[1] מסתבכים. נבוכים ומעורבבים· [2] אחר כן· אחר שהחליט דיני מכה אדם בפ' משפטים, נאמר אחרי כן בפ' אמור במכה בהמה, נפש תחת נפש, וע"כ המובן תשלומים כמו שמבאר הכתוב בעצמו. והגהת א"נ ללא צורך. [3] מה שסותר וכו'. להבנת הדברים ראה תלמוד בבלי בבא קמא ראש פרק החובל כל משא ומתן של הגמרא לסוגיה אמיתת הכונה „ממון" מסברות שונות·

עין ממי שאין לו אלא עין אחת, כופר עין מי שיש לו שתי עינים, וישאר האחד סומא והשני בעין אחת, והתורה אמרה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, ומה צרכי לדבר עמך על אלה החלקים, אחרי אשר הקדמתי לך צורך הקבלה, עם (א) אמתת המקובל מהם, וגדולתם והכמתם והשתדלותם.

מח) אמר הכוזרי עם כל זה טוב הוא בעיני, לדעת למה צוה השם השמירה מן הטומאות?

מט) אמר החבר הטומאה והקדושה שני ענינים זה כנגד זה, לא ימצא האחד אלא בהמצא השני, (ב) ומקום שאין קדושה אין טומאה, כי ענין הטומאה איננו כי אם דבר שאסר על בעליו לנגוע בדבר מדברי הקדושה, ממה שהוא מקודש לאלהים, כמו הכהנים ומאכלם ומלבושם, והתרומות והקרבנות ובית המקדש וזולת זה הרבה, וכן ענין הקדושה דבר שאסר על בעליו לנגוע בדברים רבים ידועים ומפורסמים, ורב מה (ג) שהם תלוים במעמד השכינה, וכבר חסרנו אותה, ומה שאצלנו היום מאסור שכיבת הנדה, והיולדת, אינו מפני הטומאה, אבל היא מצוה גרידא מאת הבורא. וכן מה שאצלנו מהרחקת האכילה עמה ולהשמר מקרבתה אין זה כי אם מניעות וסייגות שלא יתגלגל (ד) לשכב עמה. אבל חובות הטומאה בטלו ממנו, מפני שאנו בח״ל (ה), וכל שכן מה שאנו משתמשין בו מהקברות (ו) והשקצים והמצורעים והזבים והמתים וזולת זה. — וכן אסורה עלינו הנבלה ולא מפני טומאתה, אבל מצוה גרידא באסור הנבלה, ותנאי הטומאה תוספת, ולולי שאמרו: עזרא תקן טבילה לבעלי קריין (ברכות כב) לא היינו חייבין בה חובת התורה, אך חיוב טהרה ונקיות, ואם הם מקבלים אותם על עצמם לענין הנקיות, אין גנאי בזה מבלתי שיקבלוה לתורה, ואם לא, כבר הם מתחכמים מסכלות מהם, ומשנים התורה, וגורמים למינות, רוצה לומר חלוק הדעות, אשר הוא שורש הפסדת האומה, ויציאתה מתורה אחת ומשפט אחד, כי כל דבר (ז) נקל בו אנחנו על עצמנו מהשתמש בשבתות בבתינו בעירוב, ואם נראה דבר שאינו נאה, יקל אצל מה שתסבב דעתם מהמחלוקת והמינות, עד שיהיה בבית אחד עשרה אנשים בעשרה דעות, ואם לא יהיו המצות אצלנו קשורות בגבולים שלא יעברום, לא היה מובטח בהכנס בה מה שאין ממנה, ויוצא ממנה קצת מה שיש בה, בעבור שהוא לוקח בהקשו ושעמו, ויקל בעיני (הקראת) [הקראים] הנאת עבודה זרה מכסף וזהב וקטורת ויין, ועל האמת המות מבלעדי זה טוב, ויקשה בעיניו שיהנה מהחזיר אפי׳ ברפואה, ועל האמת הוא מעבירות הקלות חייב בהם מלקות, וכן יקל על הנזיר אכילת הצמוקים והענבים, יותר מהשכרות משכר הדבש, או שכר התפוחים, והאמת הפך זה, כי האסור אינו אלא במה שיצא מהגפן בלבד. ואין הכונה אסור השכרות כאשר יעלה במחשבה. אבל האלקים ידע ונביאיו ובחוריו, ולא יתכן להחזיק בסכלים אנשי הקבלה, או

נ״א א) אמונת. ב) ובמקום. ג) מהם, ונשמט מה. ד) שעמה. ה) אויר טמאה. ו) והשרצים, ונשמט והשקצים. ז) אשר, ונשמט דבר.

(א) הסוברים בזה, כי מלת שכר לאנשי הסברא גלויה וידועה, ויקבלו שיין ושכר האמורה בנזיר איננו כי אם מעסים היין. ולמצות גבולים מדוקדקים עליהם בחכמה, ואם לא יראו במעשה נאים, והזריז ירחק מהם מבלי שיאסור אותם, כמו [1] בשר כוס כוס (חולין מד :) אשר היא מותר בעבור שאינו בטוח ממות הבהמה ההיא ולאומר שיאמר כי תרפא והוהרה . והטרפה שנראית בריאה אסורה, מפני שיש לה חולי ממית מבלי ספק , ולא יתכן שתחיה ממנו , ולא שתרפא ונאסרה, ועם הסברה והתחכמות ישבו הדינין האלו בהפך , על כן לא תהלך אחר סברתך והקשתך בתולדת המצות , פן תפול בספקות יביאוך למינות , ולא תסכים דעתך עם חבריך בדבר מהם, כי לכל אחד מבני אדם סברא . אמנם צריך שתעיין בשרשים מן המקובל והכתוב , וההקשות הנוהגות על הסדר המקובל, להשיב התולדות אל האבות , ומה שיוצאך אליו האמן בו , ואם יהיה רחוק אצל סברתך ומחשבתך [2], כאשר תרחיק המחשבה והסברא העדר הרקות, וההקשה השכלית מחייבת זה. וכאשר תרחיק הסברא שיכול [3] להתחלק הגוף לאין תכלית , וההקשה השכלית מחייבת זה · וכאשר תרחיק המחשבה שהארץ כדורית, ושהיא חלק אחד ממאה וששים ושש פעמים מעגול השמש, וכל מה שיש במופתי התכונה ממה שתרחיקהו המחשבה; כי כל מה שהתירו חכמים לא היה לסברתם ולא במה שנראה לדעתם, אך בתולדת החכמה הירושה המקובלת אצלם, וכל מה שאסרו כן. ומי שנלאה להשיג (ב) חכמתם ולקח דבריהם כטעמו וסברתו , יהיו נכרים בעיניו , כאשר הם דברי הטבעים והגלגלים נכרים בעניני עמי הארץ . והם כשמדקדקין בגבולי הדיינין (ג) ויורו ההיתר והאיסור באמתת הדין , מראים לך מה שאינו באה מהגבולים ההם , כאשר מגנים אכילת בשר כוס כוס, והוצאת ממון בתחבולת הדיינין (ד), והתרת ההליכה בשבת בתחבולות מן העירוב , והתרת הנשים בתרבולה שהנשואים מותרים בהם , והתרת השבועות והנדרים במיני הערמות אשר הם עוברים אצל העיון הדיני , מבלתי ההשתדלה התוריה , ושני העניינים צריך אליהם, כי אם תתיחד העיון הדיני יעברו בגבוליו מינים מתחבולות, לא יתכן לספרם, ואם תעזוב הגבולים של דינים אשר הם סייג התורה , ותסמוך על ההשתדלה, יהיה סבה למינות (ה), ויאבד הכל .

נ"א א) אנשי הסברא, וטעמם הסוברים . ב) מהשיג, וטעמם להשיג . ג) ס"א הדינין, וטעמם הדיינין. ד) בתחבולות הדינים, וטעמו ב' מלות בתחבולת הדיינין . ה) ס"א לכפרנות .

---

[1] בשר כוס כוס . ר"ל בשר בהמה מסוכנת שממהרים לשוחטה קרוב למיתתה מחמת חולי. כוס לשון שחיטה : כי תרגום ושחטו (שמות יב כו) וכוסו (שלאכטען) ·
[2] כאשר תרחיק גם בלמודיות יודע לנו כאלה, שהסברא והמחשבה מרחקת דבר, שמאומת ע"י הקשי השכל · כמו העדר הרקות , לפי הדמיון והמחשבה נמצאים מרחקים ריקים מכל מקומות פנוי בין חלקי הגשם המורכב . אולם כבר נודע בפילוסופיא שאין ריקות מוחלטת (אבסאלוטע לעערע) בעולם · [3] להתחלק הגוף לאין תכלית · גם בזה הנגד הסברא אל הקשת השכל . שלפי הדמיון, הגופים

נ) אמר הכוזרי. כיון שהדבר כן אני מודה לרבני שמקבץ אלה שני הפנים, ביתרונו על הקראי בנראה ובנסתר, ויהיה עם זה טוב לב בתורתו, בעבור שהיא מקובלת מהחכמים המאומתים שחכמתם מאת האלקים, כי הקראי ואם תגיע השתדלותו מה שהגיע לא ייטב לבו, מפני שהוא יודע שהשתדלותו סברא והקשה, ולא ייטב לבו ולא יבטח שהמעשה ההוא הוא הנרצה אצל הבורא, וידע כי בעמים, הרבה אנשים משתדלים יותר מהשתדלותו.—אבל נשאר לי לשאול אותך בערוב, והוא קלות במצות השבת, איך יתיר מה שאסרו הבורא בתחבולה ההיא הנקלה והפחותה ?

נא) אמר החבר חס ושלום שיסכימו המון חסידים וחכמים, על מה שיתיר קשר מקשרי התורה, אך הם מזרזים ואומרים: עשו סיג לתורה (אבות פ"א מ"ב). ומן הסייגות שהשיגו (א), שאסרו ההוצאה וההכנסה מרשות היחיד לרשות הרבים, ובהפך, מה שלא אסרה זה התורה, ואחר כן גלגלו בסייג ההוא גלגול להרוחה, כדי שלא תחשב לעמל השתדלם (ב) בתורה, ושיהיה בו ריוח לבני אדם בהשתמשם, ולא יגיעו אל הריות ההוא אלא ברשות, והרשות הוא עשות הערוב, כדי שתהיה הכרה בין המותר לגמרי, ובין האסור ובין הסייג·

נב) אמר הכוזרי כבר הספיק לי זה, אבל לא חזקה אצלי מלאכת הערוב, עד שתהיה מחברת בין שתי רשויות.

נג) אמר החבר אם כן לא חזקה (ג) אצלך המצוה (ד) כלה, החזק בעיניך התרת הנכסים והממון והעבדים בלקיחת הקנין והצואה, והתרת האשה ואסורה אחר שהיתה מותרת באמרו תהא לי מקודשת. והתרתה אחר שהיתה אסורה, באמרו; כתבו וחתמו ותנו גט, וכל מה שיש בתורת כהנים ממה שהשלמתם (ה) תלוי במעשה מן המעשים, או בדבר מן הדברים, וצרעת הבגד והבית התלויה במאמר הכהן טמא או טהור. [1] וכל המשכנה לא חלה הקדושה עליה, אלא בהקמת משה את המשכן והמשיחה בשמן המשחה, וכן הכהנים לא חלה הקדושה עליהם אלא במלואים ובתנופה, והלוים בהטהרה (ו) והתנופה, וטהר הטמאים במי נדה שבו אפר הפרה ואזוב ושני תולעת ועץ ארז, וחטוי הבית בשני צפרים חיות והמלאכה ההיא. וכפור העונות ביום הכיפורים, וטהרת מקדש מהטמאות בשעיר (ז) עזאזל עם המעשים התלוים בו, וברכת בני ישראל בנשוא אהרן את ידיו, ובאמור יברכך ה', והיה חל עם כל מעשה מהמעשים האלה הענין האלקי, כי (ח) התורה כהויות הטבעיות כלם משוערות מאת הבורא, ואין שיעורם ביכולת בשר ודם, כאשר תראה

נ"א א) הסייגו, ונשמט מהסייגו. ב) השתדלותם. ג) חזקו. ד) המצות כולם. ה) שהשלמתו. ו) בטהרה · ז) ושעיר. ח) מעשי.

המורכבים מתחלקים לחלקים קטנים בעלי תכלית, משא"כ דעת א"זה פלוסופים; כי כל הדברים מתחלקים לאין סוף (דיא טהיילבארקייט אינס אונענדליכע) ראה באורי לספר אמונות ודעות הוצאת לייפציג תרכ"ד עמוד 19. סימן 31-32.

[1] וכל המשכנה · שכינת כבוד האל השוכנה במשכן.

ההויות הטבעיות [1] משתערות [2] ומתאזנות ונערכות בהמזגם מן הטבעים הארבעה, ובמעט דבר ישלמו ויתכנו, ותחול בהם הצורה אשר היא ראויה להם מחיים וצמחים, ויהיה לכל מזג הצורה שהיא ראויה לו, ובמעט דבר יפסד, הלא תראה הביצה שיפסידוה מקרה מעט מחום גדול, או קור או תנועה, ולא תקבל צורת האפרוח, וישלימנה חמום התרנגולת אותה שלשה שבועות, ותחול בו הצורה על השלמות. ומי זה אשר יוכל לשער המעשים עד שיחול בהם הענין האלהי כי אם האלקים לבדו, וכמו זה טעו בעלי-הכמייא (א) והרוחניים. הכמייא (ב) חשבו שישערו האש הטבעית במשקליהם עד שיהיה הענין (ג) להם מה שירצו, ותהפך להם העצמית, כאשר תעשה אש החום הטבעי בחיים, אשר יהפך המזון לדם ובשר ועצם ושאר האיברים, וטורחים למצוא כאש הזאת, והתעו אותם נסיונות שמצאו אותם במקרה לא משעורם, כאשר נמצא, האדם נהיה מתנחת השכבת זרע ברחם. והרוחניים כאשר שמעו מאדם עד בני ישראל מה (ד) שהיה להם מהקרבנות מהראות האותות האלקיות, חשבו כי ההתחלה אמנם היא מהמחקר והחפוש; ושהנביאים אמנם היו חכמים מחוכמים ומחשבים (ה) הפלאות ההם בהקשותם, וקוו שישערו הם גם כן קרבנות בעתים ידועים ומבטים כוכביים, כפי מה שהביאה אליו סברתם, עם מעשים וקטירות, עד שעושים [3] ספרים לכוכבים וזולת זה ממה (ו) שספורו אסור.—ואלה בעלי השמות כאשר שמעו על נביא ונביא שדבר בכה וכה ונעשה לו הפלא שנעשה, חשבו כי הדבור ההוא הוא סבה בפלא ההוא, ואין [4] הנעשה כמוטבע, כי המעשיים התוריים שהם דומים לטבעיים, אינך יודע תנועתם, ותחשבם תוהו עד שתראה התולדות, ותרומם מנהיגם ומניעם, ותיחד לו היכולת. כאשר אם לא היית שומע מעולם משגל ולא ידעתו, ולא ידעת התולדה ממנו, ותראה עצמך נזקק אל הכעור שבאברי האשה, ואתה יודע מה שיש בקרבתה מהפחיתות, ומה שיש בבניעה אל האשה מהגריעות; היית נפלא ואומר: אין התנועות האלה אלא תהו ושגעון. עד שתראה דמיונך נולד מן האשה, יראך הדבר, ותחשוב כי אתה עוזרת היצירה (ז) ושהיוצר כיון בך ישוב העולם. וכן הם המעשיים התוריים המשוערים מאת האלקים, תשחט הכבש על הדמיון, ותתלכלך בדמו והפשטתו וברחיצת מעיו והדחתו ובתוחו וזריקת דמו, ועריכת עציו והקדת אשו, ואלו לא היה במצות האלקים היית לועג למעשים האלה, והיית חושב כי הם מרוחקים (ח) מן האלקים לא מקורבים. (ט) עד [5] שכאשר ישלם כראוי ותראה האש, או

נ"א א) הכמיים. ב) הכמיים. ג) בנ"א התיבה „הענין" איננו. ד) נעשה להם בקרבנות, ונעמט להם מהקרבנות. ה) ומהיינים, ונעמט ומחשבים. ו) שזכרו, ונ"א שאסרו. ז) הויא. ח) מרחיקים. ט) מקרבים.

---

[1] משתערות. משוערות. [2] ומתאזנות, מלשון אזן והקר (קהלת יב ט).
[3] ספרים לכוכבים. הם ספרי כת הצבאה שזכר הרמב"ם. (רג"ב). [4] הנעשה כמוטבע. כן הוא בהוצאות הישנות והמפרש א"ץ ורג"ב מפסיקים את המלה „כמוטבע" לשתי מלות, וגורסין „כמו טבע". [5] עד שכאשר ישלם. ר"ל אמנם כאשר

תמצא בעצמך רוח אחרת לא היית רגיל בה, או חלומות אמתיות או [1] גדולות, תדע כי הם תולדת מה שהקדמת, והדבר [הגדול] אשר בו דבקת אליו הגעת. ואל יקשה בעיניך אם תמות אחרי אשר דבקת בו, כי אין מותך כי אם כלות הגוף בלבד, אבל הנפש שהגיעה אל המעלה ההיא, אין לה ירידה ממנה, ולא רוחק מן המדרגה ההיא.— ונתבאר מזה כי אין קורבה אל האלקים אלא במצות האלקים, ואי אפשר לדעת מצות אלקים אלא מדרך נבואה, (ו) לא בהקשה ולא בסברא. ואין בינינו ובין הדברים ההם קורבה אלא בקבלה הנאמנה, ואשר מסרו לנו המצוות ההם לא היו יחידים, אבל היו רבים וחכמים גדולים [2] שהגיעו הנביאים [3]. ואפילו לא היו כי אם הכהנים והלוים והזקנים אשר היו נושאים התורה, ולא פסקו ממשה.

נד) אמר הכוזרי לא ראיתי אנשי בית שני [4] אלא שכבר שכחו התורה, ולא ידעו מצות הסוכה (נחמיה ח יד) עד שמצאוה כתובה בתורה. וכן מצות לא יבא עמוני ומואבי, ונאמר בהם ונמצא כתוב בו (שם יג א). וזה ראיה על אבדן התורה.

נה) אמר החבר אם כן אנחנו היום חכמים ויודעים יותר מהם, שאנחנו יודעים התורה כלה כפי מחשבתנו.

נו) אמר הכוזרי כן אני אומר.

נז) אמר החבר אם היינו היום מצווים להקריב קרבנות, ההיינו יודעים איך נשחטם ולאיזה צד, וקבול דמו והפשטו ונתוחו ולכמה נתחים ינתח, ואיך נקריב, ואיך נזרוק הדם, ומנחתו ונסכו, והשיר הראוי לומר עליו, ומה שהכהנים חיבים בו מקדושה וטהרה ומשיחה, ובגדים ותכונות, ואיך אוכלין הכהנים הקדשים וזמניהם ומקומותם, וזולת זה ממה שיארך ספורו.

נח) אמר הכוזרי לא נדע זה אלא מכהן או נביא·

נט) אמר החבר הלא ראיתי אנשי בית שני איך בנו המזבח, עד שעזרם האלהים על בנין הבית, ואחר כן בנין החומה, התחשוב שהיו מקריבים מבלי סדר כפי שיזדמן?

ס) אמר הכוזרי [5] לא יתכן שתהיה עולה אשה ריח ניחוח, והיא מצוה שאינה שכלית, עד שישלמו כל חלקיה ברשות הבורא ומצותו; כל שכן שכבר ידעו מצות יום הכפורים, ומה שהוא גדול מהסוכה, וכלם צריכות לחכמה מופלאה ומלמד מזומן·

סא) אמר החבר ומי שיודע אלה הדקדוקים בתורה, היעלם ממנו עשות הסכה, ומצות לא יבא עמוני ומואבי?

סב) אמר הכוזרי אם כן מה נאמר בומצאו כתוב בתורה?

---

השלם העבודה כראוי וכו'. [1] גדולות. יקרות. ור"ל גדולות באיכות. [2] שהגיעו הנביאים. שלשלת החכמים האלה מגעת עד הנביאים, כי הקבלה היתה דור מדור.— [3] ואפילו לא היו וכו'. ג"כ כדאי הם לסמוך על קבלתם מפי משה.

[4] אלא שכבר שכחו· ראה מאור עינים, מאמר אמרי בינה פרק טו.

[5] לא יתכן וכו'. ה"א שיעיד עליהם הכתוב שהקריבו עולות לה', והם לא נקרבו כהוגן. אלא ע"כ שהיו יודעים אותה ממה שכתוב בתורה, או שידעו בקבלה·

סג) אמר החבר הטעם הברור הוא שכותב המקרא לא הרגיש לנסתרות, אבל כתב המפורסמת הגלויות, ולא העתיק מיהושע מחכמתו שקבל מאלהים וממשה דבר, אבל זכר יום עמידת הירדן (יהושע ג טז) ויום עמידת השמש (שם י יד), ויום המילה (שם ה ה), בעבור פרסומם אצל ההמון. וכן מספורי שמשון ודבורה וגדעון ושמואל ודוד ושלמה לא זכר מחכמתם, ולא ממה שהיה להם מהמעשים בתורה דבר, אבל זכר מדברי שלמה סעודותיו הגדולות, ועשרו הגדול, ולא זכר מכל חכמותיו הנפלאות חוץ מאז תבואנה שתים נשים זונות (מלכים א ג) בעבור שהיה הדבר במעמד ההמון, אבל חכמתו עם מלכת שבא וזולתה לא זכר, כי לא היתה כונת הכותב לזכור כי אם הדבר המפורסם בהמון אשר נשאהו כל העם, אך הדברים המיוחדים אשר (א) מנשאים אותם היחידים כלם אבדו ממנו, אלא המעט מהם · או המליצות (ב) הצחות מהנבואה, שערבו לבני אדם ללמדם ליקרת עניניהם וצחות דבריהם. וכן לא כתב מדברי עזרא ונחמיה, אלא המפורסם בהמון, והיה יום עשות הסוכה יום מפורסם במה שהרדו העם ועלו להרים, בעבור עלי זית ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות (נחמיה ח טו). ומה שאמר וימצאו כתוב ר״ל ששמעו עם הארץ וההמון וחרדו לעשות הסוכות, אבל היחידים לא אבדה מהם מצוה קלה כל שכן גדולה, וכיון הכותב להגדיל ענין היום ההוא · כאשר כיון ביום שגרשו העמוניות והמואביות, מפני שהיה יום מעשה גדול לגרש העם את אמות בניהם והוא דבר קשה עד מאד · ואינני סבור שאימה מן האומות תקבל כעבודה הזאת לאלהיה זולתי הסגולה הזאת—ועל פרסום המעמד הזה אמר וימצאו כתוב ר״ל כי כאשר הגיע הקורא על עם הארץ אל „לא יבא עמוני ומואבי״ חרדו העם, והיתה חרדה גדולה ביום ההוא.

סד) אמר הכוזרי, רוצה אני שתביא לי טעם (ג) מאיכות הקבלה המורה על אמתתה.

סה) אמר החבר כי הנבואה התמידה עם אנשי בית שני ארבעים שנה, מהזקנים הנעזרים בכח השכינה שהיתה בבית ראשון, שהנבואה הנקנית נסתלקה בהסתלק השכינה, ולא היו מקוים לה אלא בעת מופלא ובעבור כח גדול, כמו אברהם ומשה והמשיח שאנחנו מקוים, ואליהו והדומים להם אשר הם בעצמם מעון לשכינה, ובהמצאם יקנו הנמצאים מדרגת הנבואה, ונשאר לעם (א) בשובם אל הבית, חגי וזכריה ועזרא וזולתם, ואחר הארבעים שנה היה המון החכמים הנקראים אנשי כנסת הגדולה, ולא יספרו מרוב, והם שעלו עם זרובבל, סמכו קבלתם אל הנביאים, כאשר אמרו ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה (אבות פ״א מ״א), * ואחריהם דור שמעון הצדיק כהן גדול (שם משנה ב), ומי שהיו בסיעתו מתלמידים וחברים, ואחריו אנטיגנוס איש סוכו (שם מ״ג)

ג״א א) כיו . ב) והמליצות, ונשמט או. ג) נ״ל מעט.

* ואחריהם דור שמעון הצדיק. ראה בענין תולדת מאור עינים. אמרי בינה פרק כ״ב ובספר מגס״ז לרנק״מ מה שחקרו אודותיו. —

מפורסם, [1] ומתלמידיו צדוק וביתוס, שהיו שורש למינים; ובהם נקראו הצדוקים והביתוסים, ואחריו יוסף בן יועזר [2], חסיד שבכהונה׳, ויוסף בן יוחנן (שס מ״ד) וחביריהם, [3] ובו אמרו משמת יוסף בן יועזר בטלו האשכולות שנאמר אין אשכול לאכל (סוטה פ״ט מ״ט ותמורה טז א), מפני שלא ידעו לו עון מנעוריו עד יום מותו, ואחריו יהושע בן פרחיה דברו מפורסם, ונתאי הארבלי (שס מ״ו) היה בדורו, ואחריו יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח (שס ח) וחבריהם. ובימיהם התחילה דעת הקראות (א), בעבור מה שאירע לחכמים עם ינאי המלך (קדושין סו.) והיה כהן, והיתה אמו חשודה שהיא חללה, ורמז אליו אחד מן החכמים, שאמר לו ינאי המלך רב לכם (ב) כתר מלכות, והנח כתר כהונה לזרעו של אהרן, ויעצוהו חביריו להבאיש (ג) בחכמים ולכלותם ולהגלותם ולהמיתם, ואמר להם כאשר נאבד החכמים, ממי נלמוד התורה? אמרו לו, [4] הרי תורה שבכתב כל הרוצה יבוא וילמוד, ואל תרגיש בתורה (ד) שבעל פה, והאמין להם ושמע דבריהם, והגלה החכמים, ובכללם שמעון בן שטח והיה [5] חתנו, ונתקלקלה הרבנות זמן מועט, וטרחו להחזיק התורה (ה) בשקול דעתם והקשותם, ונלאו ולא יכולו, עד שהושב שמעון בן שטח ותלמידיו מאלכסנדריא, ושבה הקבלה (ו) לאיתנה.—וכבר השרישו הקראים שורש עם אנשים שהיו דוחים תורה שבעל פה, ומתחכמים במענות, כאשר אתה רואה שעושין היום, אבל הצדוקים והביתוסים אינם כי אם מינים אפיקורסים מכחשים העולם הבא, והם המינים שאנו מתפללים על זה בתפלתנו. אך הקראים הם משתדלים בשרשים מתחכמים בתולדות. ואפשר שיגיע הפסד אל השרשים רק מסכלותם, לא בכונה מהם,—ואחריו היה שמעיה ואבטליון, ומתלמידיהם הלל ושמאי, והיה

נ״א א) הקראים. ב) לך. ג) לבאש החכמים, ושמטו מלוה להבאיש בחכמים. ד) לתורה. ה) בתורה. ו) הרבנות.

---

[1] ומתלמידיו צדוק וביתוס · מה שקרה לו עם תלמידיו אשר יצאו למינות כתוב באבות דר׳ נתן פרק ה. והרמב״ם לפירושו על אבות. [2] חסיד שבכהונה. כן נקרא במס׳ חגיגה פ״ב משנה ז יוסף (והוא יוסי) בן יועזר היה חסיד שבכהונה, והיתה מטפחתו מדרס לקודש. [3] ובו אמרו וכו׳ · שאלה מדוע אמר הכוזרי, אמרו בו ר״ל על ר״י בן יועזר, הלא גם על ר״י בן יוחנן נאמר בתלמוד משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות [נוטריקון איש שהכל בו במעלות וחכמה ויראת שמים] שנאמר וכו׳, (סוטה פ״ט מ״ט) וכן בתמורה טז ג״כ נאמר על שניהם.—ואולי משום דבמתניתא המובאה במס׳ תמורה איתא ר״י בן יועזר גרידא. וז״ל תנא כל האשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסי בן יועזר לא היה בהן שום דופי.— [4] הרי תורה וכו׳. רמז לתשובת אלעזר בן פועירא; הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד, אמר רב נחמן בר יצחק מיד נזרקה בו אפיקורסית, דהול״ל תורה שבכתב, תורה שבע״פ מאי (קדושין סו) [5] · התנו. שמעון בן שטח היה אחי אשת ינאי כדאיתא במסכתא ברכות מח ע״א, ואחי האשה נקרא חותן בלה״ק. וכן יתרו חותן משה, כי יתרו וחובב וחבר וקני

מענין הלל מה שהוא מפורסם מחכמתו וענותנותו (שבת לא.), [1] והוא מזרע דוד, והיה מאה ועשרים שנה (סוף ספרי), והיה לו כמה אלפים תלמידים, ובמובחרים מהם: אמרו שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויים שתשרה שכינה עליהם, ושלשים מהם ראויים לעבר השנים, ועשרים בינונים, גדול שבהם יונתן בן עוזיאל קטן שבהם רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה ותלמוד והלכות והגדות, וכל מדות חכמים וכל מדות סופרים, וכל דבר ודבר שהוא מדברי תורה שלא למדו, ואמרו עליו שלא שח שיחת חולין מימיו ולא הניח אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי, ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין, ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ודורש, ולא פתח אדם לתלמידיו אלא הוא, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש (סוכה כח · אבות דר״נ פי״ד), וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו, וזה רבן יוחנן בן זכאי חיה מאה ועשרים שנה (ר״ה לא) כרבו, והיה בחורבן בית שני (גיטין נו) ומתלמידיו רבי אליעזר בן הורקנוס שיש לו פרקי ר׳ אליעזר, המפורסמים בתכונה ומדות הגלגלים והארץ, וכל דבר מופלא בחכמת הכוכבים. ומתלמידו רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול, והוא רבי ישמעאל של היכלות, [2] והכרת פנים, ומעשה מרכבה, כי ידע סודותיהם, עד שהיה ראוי למדרגה קרובה מהנבואה. והוא האומר פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת וראיתי אכתריאל יה יי׳ צבאות (ברכות ז) ושאר הענין. ומתלמידיו רבי יהושע שאירע לו עם רבן גמליאל הדברים הידועים (ברכות כח בכורות לה ר״ה כה) ורבי יוסי ורבי אלעזר בן ערך שאמרו עליו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כלם (אבות פ״ב) ובאלה הדורות זולתי אלו המפורסמים וזולת המון החכמים, וזולת הכהנים והלוים שהיתה תורתם אומנותם, לא פסקו השבעים סנהדרין וחכמותם, על פיהם היו ממנים הממונה, מעבירין המעובר, כמו שאמרו: א״ר שמעון (בן יוחאי) [בן עזאי] כך מקובל אני מפי שבעים [ושנים] זקנים, ביום שהושיבו את רבי אליעזר בישיבה (זבחים יא), ונמשכים אחרי השבעים, מאות שלא היו כמותם, ונמשכים אחר המאות אלפים, אחר שלא יתכן להוציא שבעים אלא ממאות, שהם למטה מהם, וכן על ההדרגה · ואחרי אלה רבי עקיבא ורבי טרפון וחבריהם, וכולם אחרי החורבן, והגיע ר״ע אל גבול קרוב מהנבואה, עד שהיה משתמש בעולם הרוחניים, כאשר אמרו עליו ארבעה נכנסו לפרדס אחד הציץ ומת, אחד הציץ ונפגע, אחד הציץ וקצץ בנטיעות, אחד בא בשלום ויצא בשלום ומנו רבי עקיבא (חגיגה יד), והיה המת מי שלא סבל ראיית העולם ההוא, עד

כולם היו בני העוה״ב, ואין לפרש אחר מותו, כדעת הרמב״ן (רג״ב). וכזה אין אנו צריכים לדברי המפרש א״כ. וכאשר יאמר שם ,אתן' על כל אחד בפר בכלל כמו מלכים ב. ח כא.— [1] והוא מזרע דוד, כי רבנו הקדוש מבני שפטיה בן אביטל בן דוד (כתובות סב ע״ב) ורבי מיוחס יחד הלל הנשיא. [2] והכרת פנים. שהשגתו את ד׳ קרובה אל המדרגה הזאת המכונה בשם ראית פנים או הכרת פנים. (רג״ב). ולפי דברי א״כ: שהכיר את שר הפנים והוא סוריאל (ברכות פרק

שנתקה הרכבתו, והשני נפגע ונטרפה דעתו הטירוף האלקי, ולא הועילו בו בני אדם, והשלישי הפסיד המעשים, מפני שהשקיף על השכלים, אמר: אלה המעשים הם כלים ומשתמשים (א) מגיעים אל ההדרגה הזאת הרוחנית, ואני כבר הגעתי אליה ולא ארגיש על מעשה התורה, ונפסד והפסיד ותעה והתעה (אגדות ירושלמי פרק אין דורשין) ורבי עקיבא היה משתמש בשני העולמות מבלי נזק שהשיגו, וכבר נאמר עליו [1] ראוי הוא שתשרה עליו שכינה כמשה, אלא שאין השעה ראויה לכך, והוא מעשרה הרוגי מלכות, והוא בשעה שהרגוהו, היה שואל תלמידיו אם הוא עת קריאת שמע לקרא אותה? אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן! ואמר להם; כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה, בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, עכשיו שבא לידי לא אקיימנו? והיה מאריך באחד עד שיצאתה נשמתו (ברכות סא)׳

סו) אמר הכוזרי בזה (ב) יהיו (ג) החיים הערבים, וימות המיתה הערבה, ואחר כן יחיה החיים התמידיים, בתענוג מתמיד.

סז) אמר החבר. ואחריהם בדור אחד, רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון בן עזאי ורבי (חנניא) [חנינא] בן תרדיון וחביריהם, ואחרי אלה רבי, והוא רבינו הקדוש, והוא רבי יהודה הנשיא, ועמו רבי נתן ורבי יהושע בן קרחה, וזולתם רבים —. [2] ואחריהם בעלי המשנה הנקראים תנאים, ואין אחריהם אלא האמוראים והם בעלי התלמוד ׳—וחבר רבי המשנה [3] בשנת תק"ל לשטרות (ד) והוא שנת ק"ן לחורבן בית שני, אחר חמש מאות ושלשים שנה להפסק הנבואה. נתגלגל בה כל מה שזכרנו, אלה מעט מהרבה מדבריהם, וממעשיהם, והשתדלו במשנה בהשתדלותם בתורה, מחברים (ה) אותה,

ב"א א) בנ"א מלת „ומשתמשים" אינו. ב) נ"ל כזה. ג) יחיה, וגם מלת יחיו. ד) למנין שטרות. ה) נ"ל מחברים.

---

שלשה שאכלו דף מח). [1] ראוי הוא שתשרה וכו'. כתב המפרש א"נ: זה לא מצאתי בשום מקום, רק בפרק קמא דסנהדרין נאמר זה על הלל. ואולי סמך על מה שאמרו במדרש, נגלה לר"ע מה שלא נגלה למ"ר—וראה בזבחים דף יז אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום וכו' עד א"ל (משה) רבש"ע א"כ למה אתה נותן התורה ע"י? א"ל שתוק, כך עלה במחשבה לפני.—ולמאמר הזה כיון החבר. [2] ואחריהם בעלי משנה. ר"ל אחרי רבי וחבריו, ג"כ היו בעלי משנה, כי רבי לא סדר כל המשניות, והניח מקום לבאים אחריו—כאשר כבר הביאו המבקרים ראיות רבות לזה—לגמור המשנה סדרים, ולחתום. [3] בשנת תק"ל לשטרות. חשבון השטרות, הוא למלכות אלכסנדר מוקדן (רמב"ם פרק יא מהלכות ק"ה), ובאותו זמן פסקה הנבואה, מ' שנה אחרי בנין בית שני, והוא שנת ג' אלפים תמח לבריאת עולם, וש"פ שנה קודם חורבן הבית ע"י טיטוס, וחבר רבי המשנה בשנת תק"ל לשטרות שהיא ג"א תתקע"ח לב"ע, ושנת ק"ן לחורבן בית שני.—וראה מאור עינים לרבנו מנחם עזריה מן האדומים פכ"ג שהשיג על הרמב"ם והראב"ד, שאמרו שחשבון השטרות מתחיל מראשית מלכות אלכסנדר מוקדן. והוכיח בראיות, כי לא התחיל רק אחרי החלק מלכותו בין

וסדורה ומספר סדריה ופרקיה והלכותיה, והזהרם בשמועות, מה שהוא רחוק מהדעת שיהיה דבר מוסכם עליו · ונתגלגל בה מצחות הלשון העברית, מה שאיננו נגזר מלשון המקרא הרבה, אבל קצור דבריה, ויופי חבורה, ונוי ערכה, וכלול אופני הענינים, עם הפסק בלי ספק, בענין שיראה המעיין בעין האמת, כי בשר ודם יקצר מחבר כמותה, אלא בעזר אלהי. ואין שונא אותה אלא מי שאינו מבינה, ולא מתעסק בלמודה וקריאתה, וישמע מדברי החכמים השיחות והדרשות, ויגזור עליהם בדרך מקרה ובחסרון, כאשר גוזר (א) על האדם בחסרון, מי שיפגעו מבלי מבחן ואורך חברה, ומדמיוני סמיכתם על הנבואה, מה שאמרו: אמר נחום הלבלר מקובל אני מפי רבי מאשה שקבל מאבא שקבל מהזוגות שקבלו מהנביאים הלכה למשה מסיני, (פאה פ"ב מ"ו) ומהזהרם בקבלת (ב) היחידים, מה שאמר אחד מהם לבנו שצוהו בעת מותו, בני! חזר (ג) לך בארבעה דברים שהייתי אומר (לך), אמר לו [ואתה] למה לא חזרת לך? (ד) אמר לו אני שמעתי מפי רבים, והם שמעו מפי רבים, אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתם [אבל] אתה שמעת [1] מפי יחיד, [ומפי המרובין] מוטב שתניח דברי יחיד ולאחוז דברי רבים, (עדיות פ"ה מ"ז) אלה מעט מהרבה כטפה מן הים מן הראיות על מעלת שמועות המשנה. אבל שמועות התלמוד והמקבלים אותו, יארכו הדברים בהם ובדרכיהם ובדבריהם ובמשליהם, ואם יש בהם מה שאינן היום משובח, כבר היה בדורות ההם נהוג ומשובח.

סח) אמר הכוזרי [2] כן אני רואה בחלקי דבריהם, מה שסותר המסופר (ה) מכללותיהם, מהוצאתם פסוקי התורה אל פנים שמרחקת אותם ההקשה, ותעיד הנפש כי לא היתה הכונה בפסוק ההוא מה שזכרו, פעם בדינין פעם בדרשות · וכן מה שיש להם מהגדות ומעשים רבים, ממה שמרחיק אותם השכל:

סט) אמר החבר הראית מה שיש להם מהדייקות והדקדוק בפירוש המשנה והברייתא, ומה שמגיעים (ו) בה מן המחקר והבירור, מבלי יתור וחסור במלה, כל שכן בענין.

ע) אמר הכוזרי ראיתי מה שהוא למעלה מכל [3] חכמת הנצחון, אבל הוא המופת אשר אין להשיב עליו ·

נ"א א) יגזור . ב) מקבלת. ג) חזור לך . ד) לך, ונשמט לך . ה) מה שאמר מספר . ו) בו .

---

ארבעה עדיו, ע"ש דבריו בארוכה.—[1] מפי היחיד ומפי המרובין. כצ"ל . וכן הגהתי , עפ"י משנה בעדיות פה מ"ז.—[2] כן אני רואה וכו' ר"ל מה שאמרת שכל דברי חז"ל בנוים על אדני ההגיון ושכל הישר, זאת אני רואה בחלקי דבריהם ר"ל במקומות מעטים, אבל לא בכללותיהם. כי רבו מאד דרשותיהם בהלכה ובהגדה, היוצאות מגדר הפשט וההגיון.—[3] חכמת הנצחון. (דיספוטירקונסט) חלק מחלקי ההגיון אצל המדברים (דיאלעקטיקער) המלמדת לנצח בפלפולו על המתנגד לו ע"י התחבולות ההגיוניות. ויקרא בהגיון מלאכת-הנצוח (מלות הגיון להרמב"ם שער ח). והנה היקש הנצוח, הוא שהקדמותיו הנם מהמפורסמות, ולא

עא) אמר החבר הנחשוב על מי שידקדק הדקדוק ההוא, שאינו יודע מהפסוק מה שנדעהו ?

עב) אמר הכוזרי זה אי אפשר; אך הדבר על אחד משני פנים, שנהיה אנחנו לא נדע, דברי (א) פירושם לתורה, או שמפרשי ההלכה אינם מפרשי התורה, ואלה הפנים השניים אי אפשר, ומעט הוא שנראה להם פסוק שמסכים להקשה ולנראה מתמלות, כאשר אין אנחנו רואים להם כלל פירוש הלכה אלא בתכלית ההסכמה להקשה.

עג) אמר החבר אבל נאמר אחד משני דברים, יכול שהיה להם סודות נעלמות ממנו, ובדרך פירוש התורה, היו אצלם בקבלה, כהנהגת [1] שלש עשרה מדות · או שיהיה הבאתם לפסוקים על דרך אסמכתא, שהם שמים אותה כסימן לקבלתם, כאשר שמו פסוק ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר (בראשית ב טז) סימן לשבע מצות שנצטוו בני נח, ויצו אלו הדינין, ה׳ זה ברכת השם, אלהים זו עבודה זרה, על האדם זו שפיכות דמים, לאמר זו גלוי עריות, מכל עץ הגן זה גזל, אכל תאכל זה אבר מן החי (סנהדרין נו ·) כמה רחוק בין אלו הענינים, ובין הפסוק הזה. אך אצל העם קבלה ששבע (ב) המצות האלה, סומכין אותה בפסוק הזה בסימן, שמיקל עליהם זכרם · ושמא השני פנים יהדיו יש להם בפירוש הפסוקים · או שיש שם פנים אחרים נעלמו ממנו, ומן הדין שנסמוך עליהם, מאחר שנתבררה חכמתם וחסידותם והשתדלותם והמונם הגדול, אשר לא יתכן בו שום הסכמה, ואין לחשוד לדבריהם. (ג) אבל נחשוד הבנתינו, כאשר נעשה בתורה ומה נכלל בה, ממה שלא יתיישב בנפשותינו, ואין חז״ד אצלנו בדבר ממנו, אבל נתלה הקצור בנפשנו.— אך ההגדות מהם שנוהגים מהם (ד) דרך הצעה והקדמה, לענין שרוצים, לנחצו ולאמצו,[2] וכמו שאמרו: כשירד רבון העולמים למצרים, (מדרש רבה שמות פט״ו) לנחין האמונה שיציאת מצרים היתה בכונה מאת האלקים יתברך, לא במקרים ולא במצועים מתחבולות בני אדם, וברוחניות כוכבים, ומלאכים ושדים, וכל אשר יעבור בלב מחשב; אבל בדבר האלקים לבדו, ואמרו על דרך מה שהם אומרים „כביכול" רוצה לומר, אם היה יכול להיות, כך היה כך וכך.—ואף על פי שאין זה נמצא בתלמוד ולא ימצא כי אם בקצת הסדורים, אך בעת שתמצא כמוהו, אל הענין הזה הוא נוטה, כמו שאמר מיכיהו לאחאב ראיתי את

בנ״א א) דרכי. ב) נ״ל שבע, או משבע. ג) דבריהם. ד) בנ״א מהם הפני אונגו.

---

מהמופתיות.—והנה הסימן הזה בכלל. ראיתי והתבוננתי במו״מ והפלפול של בעלי התלמוד, ומצאתי כי נעלים הם מכל מלאכת ההגיון, ותולדותיהם היוצאות מההקדמות-הקבלה-עמוקות הנה מאד, כי בנוים על דרכי החדוד. אולם בכל זה התולדות אמתיות הן מצד המופת ואין להשיב עליהם מש״כ חכמת-ההגיון בכלל בנויה על הקדמות מפורסמות. ותשאר אפשרות הסתירה. [1] שלש עשרה מדות, שהתורה נדרשת בהם ג״ש ק״ו וכו׳. [2] כמו שאמרו כשירד וכו׳ המקור

ה׳ יושב על כסאו וצבא השמים וגו׳ ויאמר מי יפתה את אחאב ויעל, (מלכים א׳ כב) ויצא הרוח ושאר הענין, ולא היה העקר יותר מאמרו: הנה נתן ה׳ רוח שקר בפי כל נביאיך אלה, וזולת זה הקדמה והצעה הלציית, מנחצת הדבר הזה כי הוא אמת, ומהם ספורים ממראות רוחניות ראום, ואין זאת פליאה על החסידים ההם שיראו צורות, מהם דמיונות בעבור גודל מחשבותם, וזכות דעותם, ומהם צורות שיש להם ממש אמתי מחוץ, כאשר ראו אותם הנביאים׳ וכן בת קול שלא פסקה מהם בבית שני, והיה מדרגה למטה ממדרגת החזון והדבור. ואל יהיה רחוק אצלך מה שאמר (רבי ישמעא״) [1] [רבי יוסי] שמעתי בת קול שמנהמת כיונה (ברכות ג) וזולת זה, שכבר נתבאר ממעמד משה ואליהו מה שישים זה באפשר, וכאשר יבא בקבלה הנאמנה מהדין לקבלו. ונאמר במה שאמרו, אוי לי שחרבתי את ביתי, כאשר נאמר בוינחם ה׳ ויתעצב אל לבו׳ ומהם הח שהם משלים מובאים על סודות החכמות (א), נמנע גלותם, מפני שאין להמון תועלת מהם, והם מונחים לחקור ולחפש ליחידים, כשיגיע עליהם מי שהוא ראוי להם אחד בדור או בדורות. ומהם מה שנראים בשקר (ב), ויתבאר ענינם עם מעט עיון, כמו שאמרו: שבעה דברים נבראו קודם העולם גן עדן תורה וצדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלים ומשיח בן דוד (פסחים נד · נדר׳ מב · ב״ר פ״א), דומה למה שאמר החכמים: תחלת המחשבה סוף המעשה, —וכאשר היתה כונת החכמה בבריאת העולם התורה שהיא גוף החכמה, ונושאיה הם הצדיקם וביניהם כסא הכבוד והצדיקים באמת לא יהיו כי אם מהסגלה והם ישראל, ואין ראוי להם כי אם הסגלה מהמקומות והיא ירושלם, ולא יחברם כי אם החשוב שבברואים והוא משיח בן דוד, ואחריהם (ג) אל גן עדן, היה בדין שושמו אלה ברואים בכח קודם העולם. ומהנראים עוד שקר מה שאמרו עשרה דברים נבראו בין השמשות פי הארץ ופי הבאר ופי האתון וכו׳ (אבות פ״ה מ״ו. פסחים נד) להפיק בין התורה והטבע, כי הטבע אומר במנהג, והתורה אומרת בשנוי המנהג, וההפקה ביניהם, כי המנהגים שנשתנו הם בטבע, מפני שהיה בחפץ הקדמון מותנה בהם ומוסכם עליהם מששת ימי בראשית (ב״ר שמות פ״ב).— ואני מורה לך מלך כוזר שבתלמוד, דברים שאיננו יכול להטעימך בהם טעמים מספיקים, ולא להביאם בקשר ענין, והם שהכניסו אותם התלמידים בתלמוד מהשתדלם. מפני שהיה אצלם ששיחת החכמים צריכה למוד, (סוכה כא) ומה שהיו נזהרין במה ששמעו מרבותיהם, עם השתדלותם שיחברו כל מה ששמעו מהם, והיו נזהרים

נ״א א) החכמה. ב) כשקר. ג) נ״ל ואחריהם.

---

[1] לזה, סוף שמות רבה פט״ו, אמר הקב״ה היך אני יורד ומלינן. אמר ר״י ב״ע נשתעבדו ישראל במצרים, ונגלה הקב״ה עמהן, שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה. ע״ש.— . [2] ורבי יוסי · כן הגהתי בפנים, וכן צ״ל לפי גרסת הגמרא ברכות דף ג.

שיאמרו אותם במלותם בעצמם (שנת יד). ואפשר שלא היו מבינים ענינו, ויאמרו כך וכך שמענו וקבלנו · ואפשר שהיה לרבותיהם במאמר ההוא ענינים, נעלמו מהתלמידים, והגיע הדבר אלינו, והקלנו בו, מפני שלא ידענו ענינו, אך כל זה במה שאינו במותר ובאסור, על כן לא נרגיש אליו ולא יפחות (א) החבור עם הפנים אשר זכרתים ·

עד) אמר הכוזרי כבר הטיבות לבי וחזקת אמונתי בקבלה, ורצוני עתה שתראה לי טעם (ב) מחכמותם, אחר שתוסיף לי באור בשמות האלקים ית׳, ותרחיב לי בענין מעט בעזרת אלקים.—

נ״א א) יפחית. ב) נ״ל מעט.